

# PUBLIUS VERGILIUS MARO

## GEORGICAE

### LIBER I

Quid faciat laetas segetes, quo sidere terram  
vertere, Maecenas, ulmisque adiungere vitis  
conveniat, quae cura boum, qui cultus habendo  
sit pecori, apibus quanta experientia parcis,  
hinc canere incipiam. Vos, o clarissima mundi  
lumina, labentem caelo quae ducitis annum,  
Liber et alma Ceres, vestro si munere tellus  
Chaoniam pingui glandem mutavit arista,  
poculaque inventis Acheloia miscuit uvis;  
et vos, agrestum praesentia numina, Fauni,  
ferite simul Faunisque pedem Dryadesque puellae:  
Munera vestra cano. Tuque o, cui prima frementem  
fudit equum magno tellus percussa tridenti,  
Neptune; et cultor nemorum, cui pinguis Aeae  
ter centum nivei tondent dumeta iuveni;  
ipse nemus linquens patrium saltusque Lycaei,  
Pan, ovium custos, tua si tibi Maenala curae,  
adsis, o Tegeaee, favens, oleaeque Minerva  
inventrix, uncique puer monstrator aratri,  
et teneram ab radice ferens, Silvane, cupressum,  
dique deaeque omnes, studium quibus arva tueri,  
quique novas alitis non ullo semine fruges,  
quique satis largum caelo demittitis imbrem;  
tuque adeo, quem mox quae sint habitura deorum  
concilia, incertum est, urbisne invisere, Caesar,  
terrarumque velis curam et te maximus orbis  
auctorem frugum tempestatumque potentem  
accipiat, cingens materna tempora myrto,  
an deus inmensi venias maris ac tua nautae  
numina sola colant, tibi serviat ultima Thule  
teque sibi generum Tethys emat omnibus undis,  
anne novum tardis sidus te mensibus addas,  
qua locus Erigonen inter Chelasque sequentis  
panditur - ipse tibi iam brachia contrahit ardens  
Scorpius et caeli iusta plus parte reliquit -  
quidquid eris, - nam te nec sperant Tartara regem  
nec tibi regnandi veniat tam dira cupido,  
quamvis Elysios miretur Graecia campos  
nec repetita sequi curet Proserpina matrem -  
da facilem cursum atque audacibus adnue coeptis  
ignarosque viae mecum miseratus agrestis  
ingredere et votis iam nunc adsuesce vocari.  
Vere novo, gelidus canis cum montibus humor

liquitur et Zephyro putris se glaeba resolvit,  
depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro  
ingemere et sulco attritus splendescere vomer.  
Illa seges demum votis respondet avari  
agricolae, bis quae solem, bis frigora sensit;  
illius inmensae ruperunt horrea messes.  
At prius ignotum ferro quam scindimus aequor,  
ventos et varium caeli praediscere morem  
cura sit ac patrios cultusque habitusque locorum  
et quid quaeque ferat regio et quid quaeque recuset.  
Hic segetes, illic veniunt felicius uvae,  
arborei fetus alibi, atque iniussa virescunt  
gramina. Nonne vides, croceos ut Tmolus odores,  
India mittit ebur, molles sua tura Sabaei,  
at Chalybes nudi ferrum, virosaque Pontus  
castorea, Eliadum palmas Epiros equarum.  
Continuo has leges aeternaque foedera certis  
inposuit natura locis, quo tempore primum  
Deucalion vacuum lapides iactavit in orbem,  
unde homines nati, durum genus. Ergo age, terrae  
pingue solum primis extemplo a mensibus anni  
fortes invertant tauri glaebasque iacentis  
pulverulenta coquat maturis solibus aestas;  
at si non fuerit tellus fecunda, sub ipsum  
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:  
illic, officiant laetis ne frugibus herbae,  
hic, sterilem exiguus ne deserat humor harenam.  
Alternis idem tonsas cessare novalis  
et segnem patiere situ durescere campum;  
aut ibi flava seres mutato sidere farra,  
unde prius laetum siliqua quassante legumen  
aut tenuis fetus viciae tristisque lupini  
sustuleris fragilis calamos silvamque sonantem.  
Urit enim lini campum seges, urit avenae,  
urunt Lethaeo perfusa papavera somno:  
sed tamen alternis facilis labor, arida tantum  
ne saturare fimo pingui pudeat sola neve  
effetos cinerem immundum iactare per agros.  
Sic quoque mutatis requiescunt fetibus arva;  
nec nulla interea est inaratae gratia terrae.  
Saepe etiam sterilis incendere profuit agros  
atque levem stipulam crepitantibus urere flammis:  
sive inde occultas viris et pabula terrae  
pinguia concipiunt, sive illis omne per ignem  
excoquitur vitium atque exsudat inutilis humor,  
seu pluris calor ille vias et caeca relaxat  
spiramenta, novas veniat qua sucus in herbas,  
seu durat magis et venas adstringit hiantis,  
ne tenues pluviae rapidive potentia solis  
acrior aut Boreae penetrabile frigus adurat.  
Multum adeo, rastris glaebas qui frangit inertis

vimineasque trahit cratis, iuvat arva, neque illum  
flava Ceres alto nequiquam spectat Olympo;  
et qui, proscisso quae suscitatur aequore terga,  
rursus in obliquum verso perumpit aratro,  
exercetque frequens tellurem atque imperat arvis.  
Humida solstitia atque hiemes orate serenas,  
agricolae; hiberno laetissima pulvere farra,  
laetus ager: nullo tantum se Mysia cultu  
iactat et ipsa suas mirantur Gargara messis.  
Quid dicam, iacto qui semine comminus arva  
insequitur cumulosque ruit male pinguis harenae  
deinde satis fluvium inducit rivosque sequentis  
et, cum exustus ager morientibus aestuat herbis,  
ecce supercilio clivosi tramitis undam  
elicit. illa cadens raucum per levia murmur  
saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva.  
Quid qui, ne gravidis procumbat culmus aristas,  
luxuriam segetum tenera depascit in herba,  
cum primum sulcos aequant sata. quique paludis  
collectum humorem bibula deducit harena.  
Praesertim incertis si mensibus amnis abundans  
exit et obducto late tenet omnia limo,  
unde cavae tepido sudant humore lacunae.  
Nec tamen, haec cum sint hominumque boumque labores  
versando terram experti, nihil improbus anser  
Strymoniaeque grues et amaris intiba fibris  
officiunt aut umbra nocet. Pater ipse colendi  
haud facilem esse viam voluit, primusque per artem  
movit agros curis acuens mortalia corda  
nec torpere gravi passus sua regna veterno.  
Ante Iovem nulli subigebant arva coloni;  
ne signare quidem aut partiri limite campum  
fas erat: in medium quaerebant ipsaque tellus  
omnia liberior nullo poscente ferebat.  
Ille malum virus serpentibus addidit atris  
praedarique lupos iussit pontumque moveri,  
mellaque decussit foliis ignemque removet  
et passim rivis currentia vina repressit,  
ut varias usus meditando extunderet artis  
paulatim et sulcis frumenti quaereret herbam.  
[Ut silicis venis abstrusum excuderet ignem.]  
Tunc alnos primum fluvii sensere cavatas;  
navita tum stellis numeros et nomina fecit,  
Pleiadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton;  
tum laqueis captare feras et fallere visco  
inventum et magnos canibus circumdare saltus;  
atque alius latum funda iam verberat amnem  
alta petens, pelagoque alius trahit humida lina;  
tum ferri rigor atque argutae lamina serrae, -  
nam primi cuneis scindebant fissile lignum  
tum variae venere artes. Labor omnia vicit

inprobus et duris urgens in rebus egestas.  
Prima Ceres ferro mortalis vertere terram  
instituit, cum iam glandes atque arbuta sacrae  
deficerent silvae et victum Dodona negaret.  
Mox et frumentis labor additus, ut mala culmos  
esset robigo segnisque horreret in arvis  
carduus; intereunt segetes, subit aspera silva,  
lappaeque tribolique, interque nitentia culta  
infelix lolium et steriles dominantur avenae.  
Quod nisi et adsiduis herbam insectabere rastris,  
et sonitu terrebis aves, et ruris opaci  
falce premes umbras votisque vocaveris imbrem,  
heu magnum alterius frustra spectabis acervum,  
concussaue famem in silvis solabere quercu.  
Dicendum et, quae sint duris agrestibus arma,  
quis sine nec potuere seri nec surgere messes:  
vomis et inflexi primum grave robur aratri  
tardaue Eleusinae matris volventia plaustra  
tribulaue traheaeque et iniquo pondere rastris;  
virgea praeterea Celei vilisque supellex,  
arbutae crates et mystica vannus Iacchi.  
Omnia quae multo ante memor provisa repones,  
si te digna manet divini gloria ruris.  
Continuo in silvis magna vi flexa domatur  
in burim et curvi formam accipit ulmus aratri.  
Huic a stirpe pedes temo protentus in octo,  
binae aures, duplici aptantur dentalia dorso  
caeditur et tilia ante iugo levis altaque fagus,  
stivaque, quae currus a tergo torqueat imos,  
et suspensa focis explorat robora fumus.  
Possum multa tibi veterum praecepta referre,  
ni refugis tenuisque piget cognoscere curas.  
Area cum primis ingenti aequanda cylindro  
et vertenda manu et creta solidanda tenaci,  
ne subeant herbae neu pulvere victa fatiscat,  
tum variae inludant pestes: saepe exiguus mus  
sub terris posuitque domos atque horrea fecit,  
aut oculis capti fodere cubilia talpae,  
inventusque cavis bufo et quae plurima terrae  
monstra ferunt, populatque ingentem farris acervum  
curculio atque inopi metuens formica senectae.  
Contemplator item, cum se nux plurima silvis  
induet in florem et ramos curvabit olentis.  
Si superant fetus, pariter frumenta sequentur  
magnaue cum magno veniet tritura calore;  
at si luxuria foliorum exuberat umbra,  
nequiquam pinguis palea teret area culmos.  
Semina vidi equidem multos medicare serentis  
et nitro prius et nigra perfundere amurca,  
grandior ut fetus siliquis fallacibus esset,  
et, quamvis igni exiguo, properata maderent.

Vidi lecta diu et multo spectata labore  
degenerare tamen, ni vis humana quot annis  
maxima quaeque manu legeret. Sic omnia fatis  
in peius ruere ac retro sublapsa referri,  
non aliter, quam qui adverso vix flumine lembum  
remigiis subigit, si bracchia forte remisit,  
atque illum in praeceps prono rapit alveus amni.  
Praeterea tam sunt Arcturi sidera nobis  
Haedorumque dies servandi et lucidus Anguis,  
quam quibus in patriam ventosa per aequora vectis  
pontus et ostriferi fauces temptantur Abydi.  
Libra die somnique pares ubi fecerit horas  
et medium luci atque umbris iam dividit orbem,  
exercete, viri, tauros, serite hordea campis  
usque sub extremum brumae intractabilis imbrem;  
nec non et lini segetem et Cereale papaver  
tempus humo tegere et iamdudum incumbere aratris,  
dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.  
Vere fabis satio; tum te quoque, Medica, putres  
accipiunt sulci et milio venit annua cura,  
candidus auratis aperit cum cornibus annum  
Taurus et averso cedens Canis occidit astro.  
At si triticeam in messem robustaque farra  
exercebis humum solisque instabis aristas,  
ante tibi Eoae Atlantides abscondantur  
Gnosiaque ardentis decedat stella Coronae,  
debita quam sulcis committas semina quamque  
invitae properes anni spem credere terrae.  
Multi ante occasum Maiæ coepere; sed illos  
exspectata seges vanis elusit avenis.  
Si vero viciamque seres vilemque phaselum  
nec Pelusiæ curam aspernabere lentis,  
haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes:  
incipere et ad medias sementem extende pruinas.  
Idcirco certis dimensum partibus orbem  
per duodena regit mundi Sol aureus astra.  
Quinque tenent caelum zonae; quarum una corusco  
semper sole rubens et torrida semper ab igni;  
quam circum extremae dextra laevaue trahuntur  
caeruleae, glacie concretae atque imbribus atris;  
has inter mediamque duae mortalibus aegris  
munere concessae divom, et via secta per ambas,  
obliquus qua se signorum verteret ordo.  
Mundus, ut ad Scythiam Rhipaeasque arduus arces  
consurgit, premitur Libyæ devexus in austros.  
Hic vertex nobis semper sublimis; at illum  
sub pedibus Styx atra videt Manesque profundi.  
Maximus hic flexu sinuoso elabitur Anguis  
circum perque duas in morem fluminis Arctos,  
Arctos Oceani metuentis aequore tingui.  
Illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox,

semper et obtenta densentur nocte tenebrae,  
aut redit a nobis Aurora diemque reducit;  
nosque ubi primus equis Oriens adflavit anhelis,  
illic, sera rubens accendit lumina Vesper.  
Hinc tempestates dubio praediscere caelo  
possumus, hinc messisque diem tempusque serendi,  
et quando infidum remis inpellere marmor  
conveniat, quando armatas deducere classis,  
aut tempestivam silvis evertere pinum.  
Nec frustra signorum obitus speculamur et ortus,  
temporibusque parem diversis quattuor annum.  
Frigidus agricolam si quando continet imber,  
multa, forent quae mox caelo properanda sereno,  
maturare datur: durum procudit arator  
vomeris obtunsi dentem, cavat arbore lintres,  
aut pecori signum aut numeros inpressit acervis.  
Exacuunt alii vallos furcasque bicornis  
atque Amerina parant lentae retinacula viti.  
Nunc facilis rubea texatur fiscina virga,  
nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.  
Quippe etiam festis quaedam exercere diebus  
fas et iura sinunt; rivos deducere nulla  
religio vetuit, segeti praetendere saepem,  
insidias avibus moliri, incendere vepres,  
balantumque gregem fluvio mersare salubri.  
Saepe oleo tardi costas agitator aselli  
vilibus aut onerat pomis, lapidemque revertens  
incusum aut atrae massam picis urbe reportat.  
Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna  
felicis operum. Quintam fuge: pallidus Orcus  
Eumenidesque satae; tum partu Terra nefando  
Coeumque Iapetumque creat saevumque Typhoea  
et coniuratos caelum rescindere fratres.  
Ter sunt conati inponere Pelio Ossam  
scilicet, atque Ossae frondosum involvere Olympum;  
ter pater exstructos disiecit fulmine montis.  
Septima post decimam felix et ponere vitem  
et prensos domitare boves et licia telae  
addere: nona fugae melior, contraria furtis.  
Multa adeo gelida melius se nocte dedere,  
aut cum sole novo terras inrorat Eous.  
Nocte leves melius stipulae, nocte arida prata  
tondentur, noctes lentus non deficit humor.  
Et quidam seros hiberni ad luminis ignis  
pervigilat ferroque faces inspicat acuto;  
interea longum cantu solata laborem  
arguto coniunx percurrit pectine telas,  
aut dulcis musti Volcano decoquit humorem  
et foliis undam trepidi despumat aeni.  
At rubicunda Ceres medio succiditur aestu  
et medio tostas aestu terit area fruges.

Nudus ara, sere nudus; hiems ignava colono.  
Frigoribus parto agricolae plerumque fruuntur  
mutuaque inter se laeti convivia curant.  
Invitat genialis hiems curasque resolvit,  
ceu pressae cum iam portum tetigere carinae,  
puppibus et laeti nautae inposuere coronas.  
Sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus  
et lauri bacas oleamque cruentaue myrta,  
tum gruibus pedicas et retia ponere cervis  
auritosque sequi lepores, tum figere dammas,  
stuppea torquentem Balearis verbera fundae,  
cum nix alta iacet, glaciem cum flumina trudent.  
Quid tempestates autumnus et sidera dicam,  
atque, ubi iam breviorque dies et mollior aestas,  
quae vigilanda viris. vel cum ruit imbriferum ver,  
spicea iam campis cum messis inhorruit et cum  
frumenta in viridi stipula lactentia turgent.  
Saepe ego, cum flavis messorum induceret arvis  
agricola et fragili iam stringeret hordea culmo,  
omnia ventorum concurrere proelia vidi,  
quae gravidam late segetem ab radicibus imis  
sublimem expulsam eruerent; ita turbine nigro  
ferret hiems culmumque levem stipulasque volantis.  
Saepe etiam inmensum caelo venit agmen aquarum  
et foedam glomerant tempestatem imbribus atris  
collectae ex alto nubes; ruit arduus aether  
et pluvia ingenti sata laeta boumque labores  
diluit; implentur fossae et cava flumina crescunt  
cum sonitu fervetque fretis spirantibus aequor.  
Ipse pater media nimborum in nocte corusca  
fulmina molitur dextra; quo maxuma motu  
terra tremit; fugere ferae et mortalia corda  
per gentis humilis stravit pavor; ille flagranti  
aut Athos aut Rhodopen aut alta Ceraunia telo  
deicit; ingeminant austri et densissimus imber;  
nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.  
Hoc metuens caeli menses et sidera serva,  
frigida Saturni sese quo stella receptet,  
quos ignis caelo Cyllenius erret in orbis.  
In primis venerare deos atque annua magnae  
sacra refer Cereri laetis operatus in herbis  
extremae sub casum hiemis, iam vere sereno.  
Tum pingues agni et tum mollissima vina,  
tum somni dulces densaeque in montibus umbrae.  
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret;  
cui tu lacte favos et miti dilue Baccho,  
terque novas circum felix eat hostia fruges,  
omnis quam chorus et socii comitentur ovantes,  
et Cererem clamore vocent in tecta; neque ante  
falces maturis quisquam supponat aristas,  
quam Cereri torta redimitus tempora quercu

det motus incompositos et carmina dicat.  
Atque haec ut certis possemus discere signis,  
aestusque pluviasque et agentis frigora ventos,  
ipse Pater statuit, quid menstrua Luna moneret,  
quo signo caderent austri, quid saepe videntes  
agricolae propius stabulis armenta tenerent.  
Continuo ventis surgentibus aut freta ponti  
incipiunt agitata tumescere et aridus altis  
montibus audiri fragor aut resonantia longe  
litora misceri et nemorum increbescere murmur.  
Iam sibi tum a curvis male temperat unda carinis,  
cum medio celeres revolant ex aequore mergi  
clamoremque ferunt ad litora, cumque marinae  
in sicco ludunt fulicae notasque paludes  
deserit atque altam supra volat ardea nubem.  
Saepe etiam stellas vento inpendente videbis  
praecipitis caelo labi noctisque per umbram  
flammarum longos a tergo albescere tractus;  
saepe levem paleam et frondes volitare caducas  
aut summa nantis in aqua colludere plumas.  
At Boreae de parte trucis cum fulminat et cum  
Eurique Zephyrique tonat domus: omnia plenis  
rura natant fossis atque omnis navita ponto  
humida vela legit. Numquam imprudentibus imber  
obfuit: aut illum surgentem vallibus imis  
ariae fugere grues, aut bucula caelum  
suspiciens patulis captavit naribus auras,  
aut arguta lacus circumvolitavit hirundo  
et veterem in limo ranae cecinere querelam.  
Saepius et tectis penetralibus extulit ova  
angustum formica terens iter et bibit ingens  
arcus et e pastu decedens agmine magno  
corvorum increpuit densis exercitus alis.  
Iam variae pelagi volucres et quae Asia circum  
dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,  
certatim largos umeris infundere rores:  
nunc caput obiectare fretis, nunc currere in undas  
et studio incassum videas gestire lavandi.  
Tum cornix plena pluviam vocat improba voce  
et sola in sicca secum spatiat harena.  
Ne nocturna quidem carpentes pensa puellae  
nescivere hiemem, testa cum ardente viderent  
scintillare oleum et putris concrebrescere fungos.  
Nec minus ex imbri soles et aperta serena  
prospicere et certis poteris cognoscere signis:  
nam neque tum stellis acies obtunsa videtur,  
nec fratris radiis obnoxia surgere Luna,  
tenuia nec lanae per caelum vellera ferri;  
non tepidum ad solem pinnae in litore pandunt  
dilectae Thetidi alcyones, non ore solutos  
inmundi meminere sues iactare maniplos.

At nebulae magis ima petunt campoque recumbunt,  
solis et occasum servans de culmine summo  
nequiquam seros exercet noctua cantus.  
Adparet liquido sublimis in aere Nisus  
et pro purpureo poenas dat Scylla capillo:  
quacumque illa levem fugiens secatur aethera pinnis,  
ecce inimicus, atrox, magno stridore per auras  
insequitur Nisus; qua se fert Nisus ad auras,  
illa levem fugiens raptim secatur aethera pinnis  
Tum liquidas corvi presso ter gutture voces  
aut quater ingeminant, et saepe cubilibus altis  
nescio qua praeter solitum dulcedine laeti  
inter se in foliis strepitant; iuvat imbris actis  
progeniem parvam dulcisque revisere nidos;  
haud equidem credo, quia sit divinitus illis  
ingenium aut rerum fato prudentia maior;  
verum ubi tempestas et caeli mobilis humor  
mutavere vias et Iuppiter uvidus austris  
denset, erant quae rara modo, et, quae densa, relaxat,  
vertuntur species animorum et pectora motus  
nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,  
concipiunt: hinc ille avium concentus in agris  
et laetae pecudes et ovantes gutture corvi.  
Si vero solem ad rapidum lunasque sequentis  
ordine respicies, numquam te crastina fallat  
hora neque insidiis noctis capere serenae.  
Luna, revertentis cum primum colligit ignis,  
si nigrum obscuro conprenderit aera cornu,  
maximus agricolis pelagoque parabitur imber;  
at si virgineum suffuderit ore ruborem,  
ventus erit; vento semper rubet aurea Phoebe.  
Sin ortu quarto, namque is certissimus auctor,  
pura neque obtunsis per caelum cornibus ibit,  
totus et ille dies et qui nascentur ab illo  
exactum ad mensem pluvia ventisque carebunt,  
votaque servati solvent in litore nautae  
Glaucos et Panopeae et Ino Melicertae.  
Sol quoque et exoriens et cum se condet in undas  
signa dabit; solem certissima signa sequuntur,  
et quae mane refert et quae surgentibus astris.  
Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum  
conditus in nubem medioque refugerit orbe,  
suspecti tibi sint imbres; namque urget ab alto  
arboribusque satisque Notus pecorique sinister.  
Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese  
diversi rumpent radii aut ubi pallida surget  
Tithoni croceum linquens Aurora cubile,  
heu male tum mitis defendet pampinus uvas:  
tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.  
Hoc etiam, emenso cum iam decedit Olympo,  
profuerit meminisse magis; nam saepe videmus

ipsius in voltu varios errare colores:  
caeruleus pluviam denuntiat, igneus Euros;  
sin maculae incipient rutilo inmiscerier igni,  
omnia tum pariter vento nimisque videbis  
fervere. Non illa quisquam me nocte per altum  
ire, neque a terra moneat convellere funem.  
At si, cum referetque diem condetque relatum,  
lucidus orbis erit, frustra terreberet nimbis  
et claro silvas cernes Aquilone moveri.  
Denique quid vesper serus vehat, unde serenas  
ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster,  
sol tibi signa dabit. Solem quis dicere falsum  
audeat. Ille etiam caecos instare tumultus  
saepe monet fraudemque et operata tumescere bella.  
Ille etiam extincto miseratus Caesare Romam,  
cum caput obscura nitidum ferrugine textit  
inopiaque aeternam timuerunt saecula noctem.  
Tempore quamquam illo tellus quoque et aequora ponti  
obscaeque canes inportunaeque volucres  
signa dabant. Quotiens Cyclopum effervere in agros  
vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam  
flammarumque globos liquefactaque volvere saxa!  
Armorum sonitum toto Germania caelo  
audiit, insolitis tremuerunt motibus Alpes.  
Vox quoque per lucos volgo exaudita silentis  
ingens et simulacra modis pallentia miris  
visa sub obscurum noctis, pecudesque locutae,  
infandum! sistunt amnes terraeque dehiscunt  
et maestum inlacrimat templis ebur aeraque sudant.  
Proluit insano contorquens vertice silvas  
fluviorum rex Eridanus camposque per omnis  
cum stabulis armenta tulit. Nec tempore eodem  
tristibus aut extis fibrae adparere minaces  
aut puteis manare cruor cessavit et altae  
per noctem resonare lupis ululantibus urbes.  
Non alias caelo ceciderunt plura sereno  
fulgura nec diri totiens arsere cometae.  
ergo inter sese paribus concurrere telis  
Romanas acies iterum videre Philippi;  
nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro  
Emathiam et latos Haemi pinguescere campos.  
Scilicet et tempus veniet, cum finibus illis  
agricola incurvo terram molitus aratro  
exesa inveniet scabra robigine pila  
aut gravibus rastris galeas pulsabit inanis  
grandiaque effossis mirabitur ossa sepulchris.  
Di patrii, Indigetes, et romule Vestaque mater,  
quae Tuscum Tiberim et Romana Palatia servas,  
hunc saltem everso iuvenem succurrere saeclo  
ne prohibete! Satis iam pridem sanguine nostro  
Laomedontae luimus periuria Troiae;

iam pridem nobis caeli te regia, Caesar,  
invidet atque hominum queritur curare triumphos;  
quippe ubi fas versum atque nefas: tot bella per orbem,  
tam multae scelerum facies; non ullus aratro  
dignus honos, squalent abductis arva colonis  
et curvae rigidum falces conflantur in ensem.  
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum;  
vicinae ruptis inter se legibus urbes  
arma ferunt; saevit toto Mars inpius orbe;  
ut cum carceribus sese effudere quadrigae,  
addunt in spatia et frustra retinacula tendens  
fertur equis auriga neque audit currus habenas.

## LIBER II

Hactenus arborum cultus et sidera caeli,  
nunc te, Bacche, canam, nec non silvestria tecum  
virgulta et prolem tarde crescentis olivae.  
Huc, pater o Linae - tuis hic omnia plena  
muneribus, tibi pampineo gravidus autumno  
floret ager, spumat plenis vindemia labris -  
huc, pater o Linae, veni nudataque musto  
tingue novo mecum direptis crura cothurnis.  
Principio arboribus varia est natura creandis.  
namque aliae nullis hominum cogentibus ipsae  
sponte sua veniunt camposque et flumina late  
curva tenent, ut molle siler lentaeque genestae,  
populus et glauca canentia fronde salicta;  
pars autem posito surgunt de semine, ut altae  
castaneae nemorumque Iovi quae maxima frondet  
aesculus atque habitae Graiae oracula quercus.  
Pullulat ab radice aliis densissima silva,  
ut cerasis ulmisque; etiam Parnasia laurus  
parva sub ingenti matris se subicit umbra.  
Hos natura modos primum dedit, his genus omne  
silvarum fruticumque viret nemorumque sacrorum.  
Sunt aliae, quas ipse via sibi repperit usus.  
Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum  
deposuit sulcis, hic stirpes obruit arvo  
quadrifidasque sudes et acuto robore vallos;  
silvarumque aliae pressos propaginis arcus  
exspectant et viva sua plantaria terra;  
nil radicis egent aliae summumque putator  
haud dubitat terrae referens mandare cacumen.  
Quin et caudicibus sectis - mirabile dictu -  
truditur e sicco radix oleagina ligno.  
Et saepe alterius ramos inpune videmus  
vertere in alterius mutataque insita mala  
ferre pirum et prunis lapidosa rubescere corna.  
Quare agite o proprios generatim discite cultus,

agricolae, fructusque feros mollite colendo,  
neu segnes iaceant terrae. Iuvat Ismara Baccho  
conserere atque olea magnum vestire Taburnum.  
Tuque ades inceptumque una decurre laborem,  
O decus, o famae merito pars maxima nostrae,  
Maecenas, pelagoque volans da vela patenti;  
non ego cuncta meis amplecti versibus opto,  
non, mihi si linguae centum sint oraque centum,  
ferrea vox; ades et primi lege litoris oram.  
In manibus terrae; non hic te carmine ficto  
atque per ambages et longa exorsa tenebo.  
Sponte sua quae se tollunt in luminis oras,  
infecunda quidem, sed laeta et fortia surgunt;  
quippe solo natura subest. Tamen haec quoque, si quis  
inserat aut scrobibus mandet mutata subactis,  
exuerint silvestrem animum cultuque frequenti  
in quascumque voles artis haud tarda sequuntur.  
Nec non et sterilis, quae stirpibus exit ab imis,  
hoc faciat, vacuos si sit digesta per agros;  
nunc altae frondes et rami matris opacant  
crescentique adimunt fetus uruntque ferentem.  
Iam quae seminibus iactis se sustulit arbor  
tarda venit seris factura nepotibus umbram,  
pomaque degenerant sucos oblita priores  
et turpis avibus praedam fert uva racemos.  
Scilicet omnibus est labor inpendendus et omnes  
cogendae in sulcum ac multa mercede domandae.  
Sed truncis oleae melius, propagine vites  
respondent, solido Paphiae de robore myrtus;  
plantis et durae coryli nascuntur et ingens  
fraxinus Herculeaeque arbor umbrosa coronae  
Chaoniique patris glandes, etiam ardua palma  
nascitur et casus abies visura marinos.  
Inseritur vero et fetu nucis arbutus horrida,  
et steriles platani malos gessere valentis;  
castaneae fagus, ornusque incanuit albo  
flore piri glandemque sues fregere sub ulmis.  
Nec modus inserere atque oculos inponere simplex.  
Nam qua se medio trudunt de cortice gemmae  
et tenuis rumpunt tunicas, angustus in ipso  
fit nodo sinus: huc aliena ex arbore germen  
includunt udoque docent inolescere libro.  
Aut rursum enodes trunci resecantur et alte  
finditur in solidum cuneis via, deinde feraces  
plantae inmittuntur: nec longum tempus, et ingens  
exsilit ad caelum ramis felicibus arbor  
miraturque novas frondes et non sua poma.  
Praeterea genus haud unum nec fortibus ulmis  
nec salici lotoque neque Idaeis cyparissis,  
nec pingues unam in faciem nascuntur olivae,  
orchades et radii et amara pausia baca

pomaque et Alcinoi silvae, nec surculus idem  
Crustumii Syriisque piris gravibusque volemis.  
Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,  
quam Methymnaeo carpit de palmite Lesbos;  
sunt Thasiae vites, sunt et Mareotides albae,  
pinguibus hae terris habiles, levioribus illae,  
et passo Psithia utilior tenuisque Lageos  
temptatura pedes olim vincturaque linguam,  
purpureae preciaeque, et quo te carmine dicam,  
Rhaetica? Nec cellis ideo contende Falernis.  
Sunt et Amineae vites, firmissima vina,  
Tmolius adsurgit quibus et rex ipse Phanaeus;  
Argitisque minor, cui non certaverit ulla  
aut tantum fluere aut totidem durare per annos.  
Non ego te, Dis et mensis accepta secundis,  
transierim, Rhodia, et tumidis, Bumaste, racemis.  
Sed neque quam multae species nec nomina quae sint,  
est numerus; neque enim numero comprehendere refert;  
quem qui scire velit, Libyci velit aequoris idem  
discere quam multae Zephyro turbentur harenae,  
aut ubi navigiis violentior incidit Eurus,  
nosse, quot Ionii veniant ad litora fluctus.  
Nec vero terrae ferre omnes omnia possunt.  
fluminibus salices crassisque paludibus alni  
nascuntur, steriles saxosis montibus orni;  
litora myrtetis laetissima; denique apertos  
Bacchus amat collis, aquilonem et frigora taxi.  
Aspice et extremis domitum cultoribus orbem  
Eoasque domos Arabum pictosque Gelonos:  
divisae arboribus patriae. Sola India nigrum  
fert ebum, solis est turea virga Sabaeis.  
Quid tibi odorato referam sudantia ligno  
balsamaque et bacas semper frondentis acanthi?  
Quid nemora Aethiopum molli canentia lana,  
velleraque ut foliis depectant tenuia Seres;  
aut quos Oceano propior gerit India lucos,  
extremi sinus orbis, ubi aera vincere summum  
arboris haud ullae iactu potuere sagittae?  
Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris.  
Media fert tristis sucos tardumque saporem  
felicis mali, quo non praesentius ullum,  
pocula si quando saevae infecere novercae,  
miscueruntque herbas et non innoxia verba,  
auxilium venit ac membris agit atra venena.  
Ipsa ingens arbor faciemque simillima lauro;  
et, si non alium late iactaret odorem,  
laurus erat; folia haud ullis labentia ventis;  
flos ad prima tenax; animas et olentia Medi  
ora foveant illo et senibus medicantur anhelis.  
sed neque Medorum, silvae ditissima, terra,  
nec pulcher Ganges atque auro turbidus Hermus

laudibus Italiae certent, non Bactra neque Indi  
totaque turiferis Panchaia pinguis harenis.  
Haec loca non tauri spirantes naribus ignem  
invertere satis inmanis dentibus hydri  
nec galeis densisque virum seges horruit hastis;  
sed gravidae fruges et Bacchi Massicus humor  
inplevere; tenent oleae armentaque laeta.  
Hinc bellator equus campo sese arduus infert;  
hinc albi, Clitumne, greges et maxima taurus  
victima, saepe tuo perfusi flumine sacro,  
Romanos ad templa deum duxere triumphos.  
Hic ver adsiduum atque alienis mensibus aestas  
bis gravae pecudes, bis pomis utilis arbor.  
At rabidae tigres absunt et saeva leonum  
semina nec miseros fallunt aconita legentis  
nec rapit inmensos orbis per humum neque tanto  
squameus in spiram tractu se colligit anguis.  
Adde tot egregias urbes operumque laborem,  
tot congesta manu praeruptis oppida saxis  
fluminaque antiquos subter labentia muros.  
An mare, quod supra, memorem, quodque adluit infra  
anne lacus tantos? Te, Lari maxume, teque,  
fluctibus et fremitu adsurgens Benace marino  
an memorem portus Lucrinoque addita claustra  
atque indignatum magnis stridoribus aequor  
Iulia qua ponto longe sonat unda refuso  
Tyrrhenusque fretis inmittitur aestus Avernus?  
Haec eadem argenti rivos aerisque metalla  
ostendit venis atque auro plurima fluxit.  
Haec genus acre virum, Marsos pubemque Sabellam  
adsuetumque malo Ligurem Volcosque verutos  
extulit, haec Decios, Marios, magnosque Camillos,  
Scipiadas duos bello et te, maxume Caesar,  
qui nunc extremis Asiae iam victor in oris  
inbellem avertis Romanis arcibus Indum.  
Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus,  
magna virum; tibi res antiquae laudis et artem  
ingredior, sanctos ausus recludere fontis,  
Ascraeumque cano Romana per oppida carmen.  
Nunc locus arborum ingeniis: quae robora cuique,  
quis color et quae sit rebus natura ferendis.  
Difficiles primum terrae collesque maligni,  
tenuis ubi argilla et dumosis calculus arvis,  
Palladia gaudent silva vivacis olivae.  
Indicio est tractu surgens oleaster eodem  
plurimus et strati bacis silvestribus agri.  
At quae pinguis humus dulcique uligine laeta,  
quique frequens herbis et fertilis ubere campus -  
qualem saepe cava montis convalle solemus  
despicere; huc summis liquuntur rupibus amnes  
felicemque trahunt limum - quique editus austro

et filicem curvis invisam pascit aratris:  
hic tibi praevalidas olim multoque fluentis  
sufficiet Baccho vitis, hic fertilis uvae,  
hic laticis, qualem pateris libamus et auro,  
inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,  
lancibus et pandis fumantia reddimus exta.  
Sin armenta magis studium vitulosque tueri  
aut ovium fetum aut urentis culta capellas,  
saltus et saturi petito longinqua Tarenti  
et qualem infelix amisit Mantua campum,  
pascentem niveos herboso flumine cycnos;  
non liquidi gregibus fontes, non gramina deerunt;  
et, quantum longis carpent armenta diebus,  
exigua tantum gelidus ros nocte reponet.  
Nigra fere et presso pinguis sub vomere terra  
et cui putre solum, - namque hoc imitamur arando -  
optima frumentis; non ullo ex aequore cernes  
plura domum tardis decedere plaustra iuvencis;  
aut unde iratus silvam devexit arator  
et nemora evertit multos ignava per annos  
antiquasque domos avium cum stirpibus imis  
eruit; illae altum nidis petiere relictis,  
at rudis enituit impulso vomere campus.  
Nam ieiuna quidem clivosi glarea ruris  
vix humilis apibus casias roremque ministrat;  
et tophus scaber et nigris exesa chelydris  
creta negant alios aequae serpentibus agros  
dulcem ferre cibum et curvas praebere latebras.  
Quae tenuem exhalat nebulam fumosque volucris  
et bibit humorem et, cum volt, ex se ipsa remittit  
quaeque suo semper viridi se gramine vestit  
nec scabie et salsa laedit robigine ferrum:  
illa tibi laetis intexet vitibus ulmos,  
illa ferax oleo est, illam experiere colendo  
et facilem pecori et patientem vomeris unci.  
Talem dives arat Capua et vicina Vesevo  
ora iugo et vacuis Clanius non aequus Acerris.  
Nunc, quo quamque modo possis cognoscere, dicam.  
Rara sit an supra morem si densa requires -  
altera frumentis quoniam favet, altera Baccho,  
densa magis Cereri, rarissima quaeque Lyaeo -  
ante locum capies oculis alteque iubebis  
in solido puteum demitti omnemque repones  
rursus humum et pedibus summas aequabis harenas.  
Si deerunt, rarum pecorique et vitibus almis  
aptius uber erit; sin in sua posse negabunt  
ire loca et scrobibus superabit terra repletis,  
spissus ager; glaebas cunctantis crassaque terga  
exspecta et validis terram proscinde iuvencis.  
Salsa autem tellus et quae perhibetur amara,  
frugibus infelix - ea nec mansuescit arando

nec Baccho genus aut pomis sua nomina servat -  
tale dabit specimen: tu spisso vimine qualos  
colaque prelorum fumosis deripe tectis;  
huc ager ille malus dulcesque a fontibus undae  
ad plenum calcentur; aqua eluctabitur omnis  
scilicet, et grandes ibunt per vimina guttae;  
at sapor indicium faciet manifestus et ora  
tristia temptantum sensu torquebit amaro.  
Pinguis item quae sit tellus, hoc denique pacto  
discimus: haud umquam manibus iactata fatiscit,  
sed picis in morem ad digitos lentescit habendo.  
Humida maiores herbas alit, ipsaque iusto  
laetior. Ah nimium ne sit mihi fertilis illa  
nec se praevalidam primis ostendat aristis!  
Quae gravis est, ipso tacitam se pondere prodit,  
quaeque levis. Promptum est oculis praediscere nigram,  
et quis cui color. At sceleratum exquirere frigus  
difficile est: piceae tantum taxique nocentes  
interdum aut hederæ pandunt vestigia nigrae  
his animadversis terram multo ante memento  
excoquere et magnos scrobibus concidere montis,  
ante supinatas aquiloni ostendere glaebas,  
quam laetum infodias vitis genus. Optima putri  
arva solo: id venti curant gelidaeque pruinae  
et labefacta movens robustus iugera fossor.  
Ac si quos haud ulla viros vigilantia fugit,  
ante locum similem exquirunt, ubi prima paretur  
arboribus seges et quo mox digesta feratur,  
mutatam ignorent subito ne semina matrem.  
Quin etiam caeli regionem in cortice signant,  
ut, quo quaeque modo steterit, qua parte calores  
Austrinos tulerit, quae terga obverterit axi,  
restituant: adeo in teneris consuescere multum est.  
Collibus an plano melius sit ponere vitem,  
quaere prius. Si pinguis agros metabere campi,  
densa sere; in denso non segnior ubere Bacchus;  
sin tumulis adclive solum collisque supinos,  
indulge ordinibus, nec setius omnis in unguem  
arboribus positus secto via limite quadret.  
Ut saepe ingenti bello cum longa cohortis  
explicuit legio et campo stetit agmen aperto,  
directaeque acies, ac late fluctuat omnis  
aere renidenti tellus, necdum horrida miscent  
proelia, sed dubius mediis Mars errat in armis:  
omnia sint paribus numeris dimensa viarum;  
non animum modo uti pascat prospectus inanem,  
sed quia non aliter viris dabit omnibus aequas  
terra neque in vacuum poterunt se extendere rami.  
Forsitan et scrobibus quae sint fastigia quaeras.  
ausim vel tenui vitem committere sulco.  
Altior ac penitus terrae defigitur arbor,

aesculus in primis, quae quantum vertice ad auras  
aetherias, tantum radice in Tartara tendit.  
Ergo non hiemes illam, non flabra neque imbres  
convellunt; inmota manet, multosque nepotes,  
multa virum volvens durando saecula vincit.  
Tum fortis late ramos et bracchia pandens  
huc illuc, media ipsa ingentem sustinet umbram.  
Neve tibi ad solem vergant vineta cadentem,  
Neve inter vitis corylum sere, neve flagella  
summa pete aut summa defringe ex arbore plantas  
tantus amor terrae - neu ferro laede retunso  
semina, neve oleae silvestris insere truncos:  
nam saepe incautis pastoribus excidit ignis,  
qui furtim pingui primum sub cortice tectus  
robora comprehendit frondesque elapsus in altas  
ingentem caelo sonitum dedit; inde secutus  
per ramos victor perque alta cacumina regnat  
et totum involvit flammis nemus et ruit atram  
ad caelum picea crassus caligine nubem,  
praesertim si tempestas a vertice silvis  
incubuit glomeratque ferens incendia ventus.  
Hoc ubi, non a stirpe valent caesaeque reverti  
possunt atque ima similes revirescere terra;  
infelix superat foliis oleaster amaris.  
Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor  
tellurem Borea rigidam spirante movere.  
Rura gelu tum claudit hiems nec semine iacto  
concretam patitur radicem adfigere terrae.  
Optima vinetis satio, cum vere rubenti  
candida venit avis longis invisus colubris,  
prima vel autumnus sub frigora, cum rapidus Sol  
nondum hiemem contingit equis, iam praeterit aestas.  
Ver adeo frondi nemorum, ver utile silvis;  
vere tument terrae et genitalia semina poscunt.  
Tum pater omnipotens fecundis imbribus Aether  
coniugis in gremium laetae descendit et omnis  
magnus alit magno commixtus corpore fetus.  
Avia tum resonant avibus virgulta canoris  
et Venerem certis repetunt armenta diebus;  
parturit almus ager Zephyrique tepentibus auris  
laxant arva sinus; superat tener omnibus humor;  
inque novos soles audent se germina tuto  
credere, nec metuit surgentis pampinus austros  
aut actum caelo magnis aquilonibus imbrem,  
sed trudit gemmas et frondes explicat omnis.  
Non alios prima crescentis origine mundi  
inluxisse dies aliumve habuisse tenorem  
crediderim: ver illud erat, ver magnus agebat  
orbis et hibernis parcebant flatibus Euri,  
cum primae lucem pecudes hausere virumque  
terrea progenies duris caput extulit arvis,

inmissaeque ferae silvis et sidera caelo.  
Nec res hunc tenerae possent perferre laborem,  
si non tanta quies iret frigusque caloremque  
inter, et exciperet caeli indulgentia terras.  
Quod superest, quaecumque premes virgulta per agros,  
sparge fimo pingui et multa memor occule terra,  
aut lapidem bibulum aut squalentis infode conchas;  
inter enim labentur aquae tenuisque subibit  
halitus atque animos tollent sata; iamque reperti,  
qui saxo super atque ingentis pondere testae  
urgerent; hoc effusos munimen ad imbris,  
hoc, ubi hiulca siti findit canis aestifer arva.  
Seminibus positis superest diducere terram  
saepius ad capita et duros iactare bidentis,  
aut presso exercere solum sub vomere et ipsa  
flectere luctantis inter vineta iuencos;  
tum levis calamos et rasae hastilia virgae  
fraxineasque aptare sudes furcasque valentis,  
viribus eniti quarum et contemnere ventos  
adsuescant summasque sequi tabulata per ulmos.  
Ac dum prima novis adolescit frondibus aetas,  
parcendum teneris, et dum se laetus ad auras  
palmes agit laxis per purum inmissus habenis,  
ipsa acie nondum falcis temptanda, sed uncis  
carpendae manibus frondes interque legendae.  
Inde ubi iam validis amplexae stirpibus ulmos  
exierint, tum stringe comas, tum brachia tonde -  
ante reformidant ferrum - tum denique dura  
exerce imperia et ramos conpesce fluentis.  
Texendae saepes etiam et pecus omne tenendum,  
praecipue dum frons tenera inprudensque laborum;  
cui super indignas hiemes solemque potentem  
silvestres uri adsidue capraeque sequaces  
inludunt, pascuntur oves avidaeque iuvencae.  
Frigora nec tantum cana concreta pruina  
aut gravis incumbens scopulis arentibus aestas,  
quantum illi nocuere greges durique venenum  
dentis et admorso signata in stirpe cicatrix.  
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris  
caeditur et veteres ineunt proscaenia ludi  
praemiaque ingeniis pagos et compita circum  
thesidae posuere atque inter pocula laeti  
mollibus in pratis unctos saluere per utres.  
Nec non Ausonii, Troia gens missa, coloni  
versibus in comptis ludunt risuque soluto  
oraque corticibus sumunt horrenda cavatis  
et te, Bacche, vocant per carmina laeta tibi  
oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.  
Hinc omnis largo pubescit vinea fetu,  
conplentur vallesque cavae saltusque profundi,  
et quocumque deus circum caput egit honestum.

Ergo rite suum Baccho dicemus honorem  
carminibus patriis lancesque et liba feremus  
et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram  
pinguique in veribus torrebimus exta columnis.  
Est etiam ille labor curandis vitibus alter,  
cui numquam exhausti satis est: namque omne quot annis  
terque quaterque solum scindendum glebaque versis  
aeternum frangenda bidentibus, omne levandum  
fronde nemus. Redit agricolis labor actus in orbem  
atque in se sua per vestigia volvitur annus.  
Ac iam olim, seras posuit cum vinea frondes,  
frigidus et silvis aquilo decussit honorem,  
iam tum acer curas venientem extendit in annum  
rusticus et curvo Saturni dente relictam  
persequitur vitem attondens fingitque putando.  
Primus humum fodito, primus devecta cremato  
sarmenta et vallos primus sub tecta referto;  
postremus metito. Bis vitibus ingruit umbra,  
bis segetem densis obducunt sentibus herbae;  
durus uterque labor: laudato ingentia rura,  
exiguum colito. Nec non etiam aspera rusci  
vimina per silvam et ripis fluvialis arundo  
caeditur, incultique exercet cura salicti.  
Iam vinctae vites, iam falcem arbusta reponunt,  
iam canit effectos extremus vinitor antes:  
sollicitanda tamen tellus pulvisque movendus  
et iam maturis metuendus Iuppiter uvis.  
Contra non ulla est oleis cultura; neque illae  
procurvam expectant falcem rastrosque tenacis,  
cum semel haeserunt arvis aurasque tulerunt;  
ipsa satis tellus, cum dente recluditur unco,  
sufficit humorem et gravidas, cum vomere, fruges.  
Hoc pinguem et placitam Paci nutritor olivam.  
Poma quoque, ut primum truncos sensere valentis  
et viris habuere suas, ad sidera raptim  
vi propria nituntur opisque haud indiga nostrae.  
Nec minus interea fetu nemus omne gravescit  
sanguineisque inculta rubent aviaria bacis.  
Tondentur cytisi, taedas silva alta ministrat,  
pascunturque ignes nocturni et lumina fundunt.  
Et dubitant homines serere atque inpendere curam  
quid maiora sequar? - salices humilesque genestae  
aut illae pecori frondem aut pastoribus umbram  
Sufficiunt saepemque satis et pabula melli -  
et iuvat undantem buxo spectare Cytorum  
naryciaeque picis lucos, iuvat arva videre  
non rastris, hominum non ulli obnoxia curae.  
Ipsae Caucasio steriles in vertice silvae,  
quas animosi Euri adsidue franguntque feruntque,  
dant alios aliae fetus, dant utile lignum  
navigiis pinus, domibus cedrumque cupressosque.

Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plaustis  
agricolae et pandas ratibus posuere carinas,  
viminibus salices fecundae, frondibus ulmi,  
at myrtus validis hastilibus et bona bello  
cornus, Ituraeos taxi torquentur in arcus.  
Nec tiliae leves aut torno rasile buxum  
non formam accipiunt ferroque cavantur acuto.  
Nec non et torrentem undam levis innatat alnus,  
missa Pado; nec non et apes examina condunt  
corticibusque cavis vitiosaeque ilicis alvo.  
Quid memorandum aequae Baccheia dona tulerunt  
Bacchus et ad culpam causas dedit; ille furentis  
centauros leto domuit, Rhoetumque Pholumque  
et magno Hylaeum Lapithis cratere minantem.  
O fortunatos nimium, sua si bona norint,  
agricolas! quibus ipsa procul discordibus armis  
fundit humo facilem victum iustissima tellus.  
Si non ingentem foribus domus alta superbis  
mane salutantum totis vomit aedibus undam,  
nec varios inhiant pulchra testudine postis  
inlusasque auro vestes Ephyreiaeque aera,  
alba neque Assyrio fucatur lana veneno  
nec casia liquidi corrumpitur usus olivi:  
at secura quies et nescia fallere vita,  
dives opum variarum, at latis otia fundis -  
speluncae vivique lacus et frigida Tempe  
mugitusque boum mollesque sub arbore somni -  
non absunt; illic saltus ac lustra ferarum  
et patiens operum exiguoque adsueta iuventus,  
sacra deum sanctique patres; extrema per illos  
iustitia excedens terris vestigia fecit.  
Me vero primum dulces ante omnia Musae,  
quarum sacra fero ingenti percussus amore,  
accipiant caelique vias et sidera monstrent,  
defectus solis varios lunaeque labores;  
unde tremor terris, qua vi maria alta tumescant  
obicibus ruptis rursusque in se ipsa residant,  
quid tantum Oceano properent se tinguere soles  
hiberni, vel quae tardis mora noctibus obstet.  
Sin, has ne possim naturae accedere partis,  
frigidus obstiterit circum praecordia sanguis:  
rura mihi et rigui placeant in vallibus amnes,  
flumina amem silvasque inglorius. O ubi campi  
Spercheosque et virginibus bacchata Lacaenis  
Taygeta! O, qui me gelidis convallibus Haemi  
sistat et ingenti ramorum protegat umbra!  
Felix, qui potuit rerum cognoscere causas,  
atque metus omnis et inexorabile fatum  
subiecit pedibus strepitumque Acherontis avari.  
Fortunatus et ille, deos qui novit agrestis,  
panaque Silvanumque senem Nymphasque sorores:

illum non populi fascēs, non purpura regum  
flexit et infidos agitans discordia fratres  
aut coniurato descendens Dacus ab Histro,  
non res Romanae perituraque regna; neque ille  
aut doluit miserans inopem aut invidit habenti  
quos rami fructus, quos ipsa volentia rura  
sponte tulere sua, carpsit; nec ferrea iura  
insanumque forum aut populi tabularia vidit.  
sollicitant alii remis freta caeca ruuntque  
in ferrum, penetrant aulas et limina regum;  
hic petit excidiis urbem miserosque Penatis,  
ut gemma bibat et Sarrano dormiat ostro;  
condit opes alius defossoque incubat auro;  
hic stupet attonitus rostris; hunc plausus hiantem  
per cuneos - geminatus enim plebisque patrumque -  
corripuit; gaudent perfusi sanguine fratrum,  
exsilioque domos et dulcia limina mutant  
atque alio patriam quaerunt sub sole iacentem.  
Agricola incurvo terram dimovit aratro:  
hinc anni labor, hinc patriam parvosque nepotes  
sustinet, hinc armenta boum meritosque iuencos.  
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus  
aut fetu pecorum aut cerealis mergite culmi,  
proventuque oneret sulcos atque horrea vincat.  
Venit hiems: teritur Sicyonia baca trapetis,  
glande sues laeti redeunt, dant arbuta silvae;  
et varios ponit fetus autumnus et alte  
mitis in apricis coquitur vindemia saxis.  
Interea dulces pendent circum oscula nati,  
casta pudicitiam servat domus, ubera vaccae  
lactea demittunt pinguesque in gramine laeto  
inter se adversis luctantur cornibus haedi.  
Ipsē dies agitāt festos fususque per herbam,  
ignis ubi in medio et socii cratera coronant,  
te libans, Lenaeē, vocat pecorisque magistris  
velocis iaculi certamina ponit in ulmo,  
corporaque agresti nudant praedura palaestrae.  
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,  
hanc Remus et frater, sic fortis Etruria crevit  
scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma,  
septemque una sibi muro circumdedit arces.  
Ante etiam sceptrum Dictaei regis et ante  
in pia quam caesis gens est epulata iuencis,  
aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat;  
necdum etiam audierant inflari classica, necdum  
inpositos duris crepitare incudibus enses.  
Sed nos inmensum spatiis confecimus aequor,  
et iam tempus equum fumantia solvere colla.

### LIBER III

Te quoque, magna Pales, et te memorande canemus  
pastor ab Amphryso, vos, silvae amnesque Lycaeï.  
Cetera, quae vacuas tenuissent carmine mentes,  
omnia iam volgata: quis aut Eurysthea durum  
aut inlaudati nescit Busiridis aras?  
Cui non dictus Hylas puer et Latonia Delos  
Hippodameque umeroque Pelops insignis eburno,  
acer equis? Temptanda via est, qua me quoque possim  
tollere humo victorque virum volitare per ora.  
Primus ego in patriam mecum, modo vita supersit,  
Aonio rediens deducam vertice Musas;  
primus Idumaeas referam tibi, Mantua, palmas,  
et viridi in campo templum de marmore ponam  
propter aquam. Tardis ingens ubi flexibus errat  
Mincius et tenera praetexit arundine ripas.  
In medio mihi Caesar erit templumque tenebit:  
illi victor ego et Tyrio conspectus in ostro  
centum quadriiugos agitabo ad flumina currus.  
Cuncta mihi Alpheum linquens lucosque Molorchi  
cursibus et crudo decernet Graecia caestu.  
Ipse caput tonsae foliis ornatus olivae  
dona feram. Iam nunc sollemnis ducere pompas  
ad delubra iuvat caesosque videre iuvencos,  
vel scaena ut versis discedat frontibus utque  
purpurea intexti tollant aulaea Britanni.  
In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto  
Gangaridum faciam victorisque arma Quirini,  
atque hic undantem bello magnumque fluentem  
Nilum ac navali surgentis aere columnas.  
Addam urbes Asiae domitas pulsumque Niphaten  
fidentemque fuga Parthum versisque sagittis,  
et duo rapta manu diverso ex hoste tropaea  
bisque triumphatas utroque ab litore gentes.  
Stabunt et Parii lapides, spirantia signa,  
Assaraci proles demissaeque ab Iove gentis  
nomina, Trosque parens et Troiae Cynthius auctor.  
Invidia infelix Furias amnemque severum  
Cocyti metuet tortosque Ixionis anguis  
immanemque rotam et non exsuperabile saxum.  
Interea Dryadum silvas saltusque sequamur  
intactos, tua, Maecenas, haud mollia iussa.  
Te sine nil altum mens incohat; en age segnis  
 rumpe moras; vocat ingenti clamore Cithaeron  
Taygetique canes domitrixque Epidaureus equorum  
et vox adsensu nemorum ingeminata remugit.  
Mox tamen ardentis accingar dicere pugnas  
Caesaris et nomen fama tot ferre per annos,  
Tithoni prima quot abest ab origine Caesar.  
Seu quis Olympiacae miratus praemia palmae

pascit equos seu quis fortis ad aratra iuencos,  
corpora praecipue matrum legat. Optuma torvae  
forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,  
et crurum tenuis a mento palearia pendent;  
tum longo nullus lateri modus; omnia magna,  
pes etiam; et camuris hirtae sub cornibus aures.  
Nec mihi displiceat maculis insignis et albo,  
aut iuga detractans interdumque aspera cornu  
et faciem tauro propior, quaeque ardua tota,  
et gradiens ima verrit vestigia cauda,  
Aetas Lucinam iustosque pati hymenaeos  
desinit ante decem, post quattuor incipit annos;  
cetera nec feturae habilis nec fortis aratris.  
Interea, superat gregibus dum laeta iuventas,  
solve mares; mitte in Venerem pecuaria primus,  
atque aliam ex alia generando suffice prolem.  
Optuma quaeque dies miseris mortalibus aevi  
prima fugit; subeunt morbi tristisque senectus  
et labor, et durae rapit inclementia mortis.  
Semper erunt, quarum mutari corpora malis:  
semper enim refice ac, ne post amissa requiras,  
ante veni et subolem armento sortire quotannis.  
Nec non et pecori est idem dilectus equino.  
Tu modo, quos in spem statues submittere gentis,  
praecipuum iam inde a teneris impende laborem.  
Continuo pecoris generosi pullus in arvis  
altius ingreditur et mollia crura reponit;  
primus et ire viam et fluvios temptare minaces  
audet et ignoto sese committere ponti  
nec vanos horret strepitus. Illi ardua cervix  
argutumque caput, brevis alvus obesaque terga,  
luxuriatque toris animosum pectus. Honesti  
spadices glaucique, color deterrimus albis  
et gilvo. Tum, si qua sonum procul arma dedere  
stare loco nescit, micat auribus et tremit artus  
collectumque premens volvit sub naribus ignem.  
Densa iuba, et dextro iactata recumbit in armo;  
at duplex agitur per lumbos spina, cavatque  
tellurem et solido graviter sonat ungula cornu.  
Talis Amyclaei domitus Pollucis habenis  
Cyllarus et, quorum Grai meminere poetae,  
Martis equi biiuges et magni currus Achilli.  
Talis et ipse iubam cervice effundit equina  
coniugis adventu pernix Saturnus et altum  
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.  
Hunc quoque, ubi aut morbo gravis aut iam segnior annis  
deficit, abde domo nec turpi ignosce senectae.  
frigidus in Venerem senior, frustra que laborem  
ingratum trahit, et, si quando ad proelia ventum est,  
ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,  
incassum furit. Ergo animos aevumque notabis

praecipue; hinc alias artis prolemque parentum  
et quis cuique dolor victo, quae gloria palmae.  
Nonne vides, cum praecipiti certamine campum  
corripuere ruuntque effusi carcere currus,  
cum spes arrectae iuvenum, exsultantiaque haurit  
corda pavor pulsans? Illi instant verberare torto  
et proni dant lora, volat vi fervidus axis;  
iamque humiles, iamque elati sublime videntur  
aera per vacuum ferri atque adsurgere in auras;  
nec mora nec requies; at fulvae nimbus harenae  
tollitur, umescunt spumis flatuque sequentum:  
tantus amor laudum, tantae est victoria curae.  
Primus Erichthonius currus et quattuor ausus  
iungere equos rapidusque rotis insistere victor  
Frena Pelethronii Lapithae gyrosque dedere  
impositi dorso atque equitem docuere sub armis  
insultare solo et gressus glomerare superbos.  
Aequus uterque labor, aequae iuvenemque magistri  
exquirunt calidumque animis et cursibus acrem,  
quamvis saepe fuga versos ille egerit hostis  
et patriam Epirum referat fortisque Mycenae  
Neptunique ipsa deducat origine gentem.  
His animadversis instant sub tempus et omnis  
impendunt curas denso distendere pingui,  
quem legere ducem et pecori dixere maritum;  
florentisque secant herbas fluviosque ministrant  
farraque, ne blando nequeat superesse labori  
invalidique patrum referant ieiunia nati.  
Ipsa autem macie tenuant armenta volentes,  
atque, ubi concubitus primos iam nota voluptas  
sollicitat, frondesque negant et fontibus arcent.  
Saepe etiam cursu quatiunt et sole fatigant,  
cum graviter tunsis gemit area frugibus et cum  
surgentem ad Zephyrum paleae iactantur inanes.  
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtunsior usus  
sit genitali arvo et sulcos oblimet inertis,  
sed rapiat sitiens Venerem interiusque recondat.  
Rursus cura patrum cadere et succedere matrum  
incipit. Exactis gravidae cum mensibus errant,  
non illas gravibus quisquam iuga ducere plaustis,  
non saltu superare viam sit passus et acri  
carpere prata fuga fluviosque innare rapacis.  
Saltibus in vacuis pascunt et plena secundum  
flumina, muscus ubi et viridissima gramine ripa,  
speluncaeque tegant et saxea procubet umbra.  
Est lucos Silari circa ilicibusque; virentem  
plurimus Alburnum volitans, cui nomen asilo  
Romanum est, oestrum Grai vertere vocantes,  
asper, acerba sonans, quo tota exterrita silvis  
diffugiunt armenta; furit mugitibus aether  
concussus silvaeque et sicci ripa Tanagri.

Hoc quondam monstro horribilis exercuit iras  
Inachiae Iuno pestem meditata iuvencae.  
Hunc quoque, nam mediis fervoribus acrior instat,  
arcebis gravido pecori, armentaque pasces  
sole recens orto aut noctem ducentibus astris.  
Post partum cura in vitulos traducitur omnis,  
continuoque notas et nomina gentis inurunt  
et quos aut pecori malint submittere habendo  
aut aris servare sacros aut scindere terram  
et campum horrentem fractis invertere glaebis.  
Cetera pascuntur viridis armenta per herbas:  
Tu quos ad studium atque usum formabis agrestem,  
iam vitulos hortare viamque insiste domandi,  
dum faciles animi iuvenum, dum mobilis aetas.  
Ac primum laxos tenui de vimine circlos  
cervici subnecte; dehinc, ubi libera colla  
servitio adsuerint, ipsis e torquibus aptos  
iunge pares et coge gradum conferre iuvencos;  
atque illis iam saepe rotae ducantur inanes  
per terram et summo vestigia pulvere signent;  
post valido nitens sub pondere faginus axis  
instrepat et iunctos temo trahat aereus orbis.  
Interea pubi indomitae non gramina tantum  
nec vascas salicum frondes ulvamque palustrem,  
sed frumenta manu carpes sata; nec tibi fetae  
more patrum nivea implebunt mulctraria vaccae,  
sed tota in dulcis consument ubera natos.  
Sin ad bella magis studium turmasque ferocis,  
aut Alphea rotis praelabi flumina Pisae  
et Iovis in luco currus agitare volantis:  
primus equi labor est, animos atque arma videre  
bellantum lituosque pati tractuque gementem  
ferre rotam et stabulo frenos audire sonantis;  
tum magis atque magis blandis gaudere magistri  
laudibus et plausae sonitum cervicis amare.  
Atque haec iam primo depulsus ab ubere matris  
audeat, inque vicem det mollibus ora capistris  
invalidus etiamque tremens, etiam inscius aevi.  
At tribus exactis ubi quarta accesserit aestas,  
carpere mox gyrum incipiat gradibusque sonare  
compositis sinuetque alterna volumina crurum  
sitque laboranti similis; tum cursibus auras,  
tum vocet, ac per aperta volans ceu liber habenis  
aequora vix summa vestigia ponat harena;  
qualis Hyperboreis Aquilo cum densus ab oris  
incubuit, Scythiaeque hiemes atque arida differt  
nubila: tum segetes altae campique natantes  
lenibus horrescunt flabris summaeque sonorem  
dant silvae longique urgent ad litora fluctus;  
ille volat simul arva fuga, simul aequora verrens  
Hinc vel ad Elei metas et maxuma campi

sudabit spatia et spumas aget ore cruentas,  
Belgica vel molli melius feret esseda collo.  
Tum demum crassa magnum farragine corpus  
crescere iam domitis sinito: namque ante domandum  
ingentis tollent animos prensique negabunt  
verbera lenta pati et duris parere lupatis.  
Sed non ulla magis viris industria firmat,  
quam Venerem et caeci stimulos avertere amoris,  
sive boum sive est cui gratior usus equorum.  
Atque ideo tauros procul atque in sola relegant  
pascua post montem oppositum et trans flumina lata,  
aut intus clausos satura ad praesepia servant.  
Carpit enim viris paulatim uritque videndo  
femina nec nemorum patitur meminisse nec herbae  
dulcibus illa quidem inlecebris, et saepe superbos  
cornibus inter se subigit decernere amantis.  
Pascitur in magna Sila formosa iuvenca:  
illi alternantes multa vi proelia miscent  
volneribus crebris, lavit ater corpora sanguis,  
versaue in obnixos urgentur cornua vasto  
cum gemitu, reboant silvaeque et longus Olympus  
Nec mos bellantis una stabulare, sed alter  
victus abit longeque ignotis exulat oris,  
multa gemens ignominiam plagasque superbi  
victoris, tum, quos amisit inultus, amores;  
et stabula aspectans regnis excessit avitis.  
Ergo omni cura viris exercet et inter  
dura iacet pernix instrato saxa cubili  
frondibus hirsutis et carice pastus acuta,  
et temptat sese atque irasci in cornua discit  
arboris obnixus trunco ventosque lacessit  
ictibus et sparsa ad pugnam proludit harena.  
Post ubi collectum robur viresque refectione  
signa movet praecepsque oblitum fertur in hostem:  
fluctus uti medio coepit cum albescere ponto  
longius ex altoque sinum trahit, utque volutus  
ad terras immane sonat per saxa neque ipso  
monte minor procumbit, at ima exaestuatur unda  
verticibus nigramque alte subiectat harenam.  
Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque,  
et genus aequoreum, pecudes pictaeque volucres,  
in furias. ignemque ruunt. Amor omnibus idem.  
Tempore non alio catulorum oblita leaena  
saevior erravit campis, nec funera volgo  
tam multa informes ursi stragemque dedere  
per silvas; tum saevus aper, tum pessima tigris;  
heu male tum Libyae solis erratur in agris.  
Nonne vides, ut tota tremor pertemptet equorum  
corpora, si tantum notas odor attulit auras?  
Ac neque eos iam frena virum neque verbera saeva  
non scopuli rupesque cavae atque obiecta retardant

flumina correptosque unda torquentia montis.  
Ipse ruit dentesque Sabellicus exacuit sus  
et pede prosubigit terram, fricat arbore costas  
atque hinc atque illinc umeros ad volnera durat.  
Quid iuvenis, magnum cui versat in ossibus ignem  
durus amor? Nempe abruptis turbata procellis  
nocte natat caeca serus freta; quem super ingens  
porta tonat caeli et scopulis inlisa reclamant  
aequora; nec miseri possunt revocare parentes  
nec moritura super crudeli funere virgo.  
Quid lynces Bacchi variae et genus acre luporum  
atque canum? Quid, quae imbelles dant proelia cervi?  
Scilicet ante omnis furor est insignis equarum;  
et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci  
Potniades malis membra absumpsere quadrigae.  
Illas ducit amor trans Gargara transque sonantem  
Ascanium; superant montis et flumina tranant.  
Continuoque avidis ubi subdita flamma medullis,  
vere magis, quia vere calor redit ossibus: illae  
ore omnes versae in Zephyrum stant rupibus altis,  
exceptantque levis auras et saepe sine ullis  
coniugiis vento gravidae, mirabile dictu,  
saxa per et scopulos et depressas convallis  
diffugiunt, non, Eure, tuos, neque solis ad ortus,  
in Borean caurumque, aut unde nigerrimus auster  
nascitur et pluvio contristat frigore caelum.  
Hic demum, hippomanes vero quod nomine dicunt  
pastores, lentum destillat ab inguine virus,  
hippomanes, quod saepe malae legere novercae  
miscueruntque herbas et non innoxia verba.  
Sed fugit interea, fugit inreparabile tempus,  
singula dum capti circumvectamur amore.  
Hoc satis armentis: superat pars altera curae,  
lanigeros agitare greges hirtasque capellas.  
Hic labor, hinc laudem fortes sperate coloni.  
Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum  
quam sit, et angustis hunc addere rebus honorem;  
sed me Parnasi deserta per ardua dulcis  
raptat amor; iuvat ire iugis, qua nulla priorum  
Castaliam molli devertitur orbita clivo.  
Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore sonandum  
Incipiens stabulis edico in mollibus herbam  
carpere ovis, dum mox frondosa reducitur aestas,  
et multa duram stipula filicumque manipulis  
sternere subter humum, glacies ne frigida laedat  
molle pecus scabiemque ferat turpisque podagras.  
Post hinc digressus iubeo frondentia capris  
arbuta sufficere et fluvios praebere recentis  
et stabula a ventis hiberno opponere soli  
ad medium conversa diem, cum frigidus olim  
iam cadit extremoque inrorat Aquarius anno.

Haec quoque non cura nobis levioꛑe tuendae,  
nec minor usus erit, quamvis Milesia magno  
vellerā mutentur Tyrios incocta rubores:  
densior hinc suboles, hinc largi copia lactis;  
quam magis exhausto spumaverit ubere mulctra,  
laeta magis pressis manabunt flumina mammis.  
Nec minus interea barbas incanaque menta  
Cinyphii tondent hirci saetasque comantis  
usum in castrorum et miseris velamina nautis.  
Pascuntur vero silvas et summa Lycaeī  
horrentisque rubos et amantis ardua dumos:  
atque ipsae memores redeunt in tecta suosque  
ducunt et gravido superant vix ubere limen.  
Ergo omni studio glaciem ventosque nivalis  
quo minor est illis curae mortalis egestas,  
avertes victumque feres et virgea laetus  
pabula, nec tota claudes faenilia bruma.  
At vero Zephyris cum laeta vocantibus aestas  
in saltus utrumque gregem atque in pascua mittet,  
Luciferi primo cum sidere frigida rura  
carpamus, dum mane novum, dum gramina canent,  
et ros in tenera pecori gratissimus herba.  
Inde ubi quarta sitim caeli collegerit hora  
et cantu querulae rumpent arbusta cicadae,  
ad puteos aut alta greges ad stagna iubebo  
currentem ilignis potare canalibus undam;  
aestibus at mediis umbrosam exquirere vallem,  
sicubi magna Iovis antiquo robore quercus  
ingentis tendat ramos, aut sicubi nigrum  
ilicibus crebris sacra nemus accubet umbra;  
tum tenuis dare rursus aquas et pascere rursus  
solis ad occasum, cum frigidus aëra vesper  
temperat et saltus reficit iam roscida luna  
litoraꛑe alcyonem resonant, acalanthida dumi.  
Quid tibi pastores Libyae, quid pascua versu  
prosequar et raris habitata mapalia tectis?  
Saepe diem noctemque et totum ex ordine mensem  
pascitur itque pecus longa in deserta sine ullis  
hospitiis: tantum campi iacet. Omnia secum  
armentarius Afer agit, tectumque laremque  
armaꛑe Amyclaeumque canem Cressamque pharetram;  
non secus ac patriis acer Romanus in armis  
iniusto sub fasce viam cum carpit et hosti  
ante expectatum positus stat in agmine castris.  
At non, qua Scythiae gentes Maeotiaꛑe unda,  
turbidus et torquens flaventis Hister harenas,  
quaꛑe redit medium Rhodope porrecta sub axem.  
Illic clausa tenent stabulis armenta, neꛑe ullae  
aut herbae campo apparent aut arbore frondes;  
sed iacet aggeribus niveis informis et alto  
terra gelu late septemque adsurgit in ulnas.

Semper hiemps, semper spirantes frigora cauri.  
Tum Sol pallentis haud umquam discutit umbras,  
nec cum invectus equis altum petit aethera, nec cum  
praecipitem Oceani rubro lavit aequore currum.  
Concrescunt subitae currenti in flumine crustae  
undaeque iam tergo ferratos sustinet orbis,  
puppibus illa prius, patulis nunc hospita plaustis;  
aeraque dissiliunt vulgo vestesque rigescunt  
indutae caeduntque securibus umida vina  
et totae solidam in glaciem vertere lacunae  
stiriaque impexis induruit horrida barbis.  
Interea toto non setius aëre ninguit:  
intereunt pecudes, stant circumfusa pruinis  
corpora magna boum, confertoque agmine cervi  
torpent mole nova et summis vix cornibus extant.  
Hos non immissis canibus, non cassibus ullis  
puniceaeve agitant pavidos formidine pennae,  
sed frustra oppositum trudentis pectore montem  
comminus obtruncant ferro graviterque rudentis  
caedunt et magno laeti clamore reportant.  
Ipsi in defossis specubus secura sub alta  
otia agunt terra congestaque robora totasque  
advolvere focis ulmos ignique dedere.  
Hic noctem ludo ducunt et pocula laeti  
fermento atque acidis imitantur vitea sorbis.  
Talis Hyperboreo septem subiecta trioni  
gens effrena virum Rhiphaeo tunditur euro  
et pecudum fulvis velatur corpora saetis.  
Si tibi lanitium curae, primum aspera silva,  
lappaeque tribolique, absint; fuge pabula laeta;  
Continuoque greges villis lege mollibus albos.  
Illum autem, quamvis aries sit candidus ipse,  
nigra subest udo tantum cui lingua palato,  
reice, ne maculis infuscet vellera pullis  
nascentum, plenoque alium circumspice campo.  
Munere sic niveo lanae, si credere dignum est,  
Pan deus Arcadiae captam te, Luna, fefellit  
in nemora alta vocans; nec tu aspernata vocantem.  
At cui lactis amor, cytisum lotosque frequentis  
ipse manu salsasque ferat praesepibus herbas.  
Hinc et amant fluvios magis et magis ubera tendunt  
et salis occultum referunt in lacte saporem.  
Multi iam excretos prohibent a matribus haedos  
primaque ferratis praefigunt ora capistris.  
Quod surgente die mulsero horisque diurnis,  
nocte premunt; quod iam tenebris et sole cadente,  
sub lucem exportant calathis adit oppida pastor;  
aut parco sale contingunt hiemique reponunt.  
Nec tibi cura canum fuerit postrema, sed una  
velocis Spartae catulos acremque Molossum  
pasce sero pingui. Numquam custodibus illis

nocturnum stabulis furem incursusque luporum  
aut impacatos a tergo horrebis Hiberos.  
Saepe etiam cursu timidos agitabis onagros  
et canibus leporem, canibus venabere dammas,  
saepe volutabris pulsos silvestribus apros  
latratu turbabis agens montisque per altos  
ingentem clamore premes ad retia cervum.  
Disce et odoratam stabulis accendere cedrum  
galbaneoque agitare gravis nidore chelydros.  
saepe sub immotis praesepibus aut mala tactu  
vipera delituit caelumque exterrita fugit,  
aut tecto adsuetus coluber succedere et umbrae,  
pestis acerba boum, pecorique aspergere virus,  
fovit humum. Cape saxa manu, cape robora, pastor,  
tollentemque minas et sibila colla tumentem  
deice. Iamque fuga timidum caput abdidit alte,  
cum medii nexus extremaeque agmina caudae  
solvuntur, tardosque trahit sinus ultimus orbis.  
Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,  
squamea convolvens sublato pectore terga  
atque notis longam maculosus grandibus alvum  
qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus et dum  
vere madent udo terrae ac pluvialibus austris  
stagna colit, ripisque habitans hic piscibus atram  
improbis ingluviem ranisque loquacibus explet;  
postquam exusta palus, terraeque ardore dehiscunt,  
exsilit in siccum et flammantia lumina torquens  
saevit agris asperque siti atque exterritus aestu.  
Ne mihi tum mollis sub divo carpere somnos  
neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbas,  
cum positis novus exuviis nitidusque iuventa  
volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens  
arduus ad solem et linguis micat ore trisulcis.  
Morborum quoque te causas et signa docebo.  
Turpis ovis temptat scabies, ubi frigidus imber  
altius ad vivum persedit et horrida cano  
bruma gelu, vel cum tonsis inlotus adhaesit  
sudor et hirsuti secuerunt corpora vepres.  
Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magistri  
perfundunt, udisque aries in gurgite villis  
mersatur missusque secundo defluit amni;  
aut tonsum tristi contingunt corpus amurca  
et spumas miscent argenti et sulfura viva  
Idaeasque pices et pinguis unguine ceras  
scillamque elleborosque gravis nigrumque bitumen.  
Non tamen ulla magis praesens fortuna laborum est,  
quam si quis ferro potuit rescindere summum  
ulceris os: alitur vitium vivitque tegendo,  
dum medicas adhibere manus ad volnera pastor  
abnegat et meliora deos sedet omnia poscens.  
Quin etiam, ima dolor balantum lapsus ad ossa

cum furit atque artus depascitur arida febris,  
profuit incensos aestus avertere et inter  
ima ferire pedis salientem sanguine venam,  
Bisaltæ quo more solent acerque Gelonus;  
cum fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum  
et lac concretum cum sanguine potat equino.  
Quam procul aut molli succedere saepius umbræ  
videris aut summas carpentem ignavius herbas  
extremamque sequi aut medio procumbere campo  
pascentem et serae solam decedere nocti:  
continuo culpam ferro compesce, prius quam  
dira per incautum serpant contagia volgus.  
Non tam creber agens hiemem ruit aequore turbo,  
quam multae pecudum pestes. Nec singula morbi  
corpora corripunt, sed tota aestiva repente,  
spemque gregemque simul cunctamque ab origine gentem.  
Tum sciat, aerias Alpīs et Norica si quis  
castella in tumultis et Iapydis arva Timavi  
nunc quoque post tanto videat desertaque regna  
pastorum et longe saltus lateque vacantis.  
Hic quondam morbo caeli miseranda coorta est  
tempestas totoque autumnī incanduit aestu  
et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum,  
corruitque lacus, infecit pabula tabo.  
Nec via mortis erat simplex, sed ubi ignea venis  
omnibus acta sitis miseros adduxerat artus,  
rursus abundabat fluidus liquor omniaque in se  
ossa minutatim morbo collapsa trahebat.  
Saepe in honore deum medio stans hostia ad aram  
lanea dum nivea circumdatur infula vitta,  
inter cunctantis cecidit moribunda ministros.  
Aut si quam ferro mactaverat ante sacerdos  
inde neque impositis ardent altaria fibris  
nec responsa potest consultus reddere vates,  
ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri  
summaque ieiuna sanie infuscatur harena.  
Hinc laetis vituli volgo moriuntur in herbis  
et dulcis animas plena ad praesepia reddunt;  
hinc canibus blandis rabies venit et quatit aegros  
tussis anhela sues ac faucibus angit obesis.  
Labitur infelix studiorum atque immemor herbae  
victor equus fontisque avertitur et pede terram  
crebra ferit; demissae aures, incertus ibidem  
sudor et ille quidem moriturus frigidus, aret  
pellis et ad tactum tractanti dura resistit.  
Haec ante exitium primis dant signa diebus;  
sin in processu coepit crudescere morbus,  
tum vero ardentes oculi atque attractus ab alto  
spiritus, interdum gemitu gravis, imaque longo  
ilia singultu tendunt, it naribus ater  
sanguis et obsessas fauces premit aspera lingua.

Profuit inserto latices infundere cornu  
Lenaeos; ea visa salus morientibus una;  
mox erat hoc ipsum exitio, furiisque refecti  
ardebant ipsique suos iam morte sub aegra,  
di meliora piis erroremque hostibus illum,  
discissos nudis laniabant dentibus artus.  
Ecce autem duro fumans sub vomere taurus  
concidit et mixtum spumis vomit ore cruorem  
extremosque ciet gemitus. It tristis arator  
maerentem abiungens fraterna morte iuvenum,  
atque opere in medio defixa relinquit aratra.  
Non umbrae altorum nemorum, non mollia possunt  
prata movere animum, non qui per saxa volutus  
purior electro campum petit amnis; at ima  
solvuntur latera atque oculos stupor urguet inertis  
ad terramque fluit devexo pondere cervix.  
Quid labor aut benefacta iuvant? Quid vomere terras  
invertisse gravis? Atqui non Massica Bacchi  
munera, non illis epulae nocuere repostae:  
frondibus et victu pascuntur simplicis herbae,  
pocula sunt fontes liquidi atque exercita cursu  
flumina, nec somnos abrumpit cura salubris.  
Tempore non alio dicunt regionibus illis  
quaesitas ad sacra boves Iunonis et uris  
imparibus ductos alta ad donaria currus.  
Ergo aegre rastris terram rimantur et ipsis  
unguibus infodiunt fruges montisque per altos  
contenta cervice trahunt stridentia plaustra.  
Non lupo insidias explorat ovilia circum  
nec gregibus nocturnus obambulat; acrior illum  
cura domat; timidi dammae cervique fugaces  
nunc interque canes et circum tecta vagantur.  
Iam maris immensi prolem et genus omne natantum  
litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus  
proluit; insolitae fugiunt in flumina phocae.  
Interit et curvis frustra defensa latebris  
vipera et attoniti squamis adstantibus hydri.  
Ipsis est aër avibus non aequus et illae  
praecipites alta vitam sub nube relinquunt.  
Praeterea iam nec mutari pabula refert  
artes nocent quaesitaeque; cessere magistri  
Phillyrides Chiron Amythaoniusque Melampus.  
Saevit et in lucem Stygiis emissa tenebris  
pallida Tisiphone Morbos agit ante Metumque,  
inque dies avidum surgens caput altius effert:  
Balatu pecorum et crebris mugitibus amnes  
arentesque sonant ripae collesque supini:  
Iamque catervatim dat stragem atque aggerat ipsis  
in stabulis turpi dilapsa cadavera tabo  
donec humo tegere ac foveis abscondere discunt.  
Nam neque erat coriis usus nec viscera quisquam

aut undis abolere potest aut vincere flamma;  
ne tondere quidem morbo inluvieque peresa  
velleri nec telas possunt attingere putris;  
verum etiam invisos si quis temptarat amictus,  
ardentes papulae atque immundus olentia sudor  
membra sequebatur nec longo deinde moranti  
tempore contactos artus sacer ignis edebat.

## LIBER IV

Protinus aërii mellis caelestia dona  
exsequar: hanc etiam, Maecenas, adspice partem.  
Admiranda tibi levium spectacula rerum  
magnanimosque duces totiusque ordine gentis  
mores et studia et populos et proelia dicam.  
In tenui labor; at tenuis non gloria, si quem  
numina laeva sinunt auditque vocatus Apollo.  
Principio sedes apibus statioque petenda,  
quo neque sit ventis aditus - nam pabula venti  
ferre domum prohibent - neque oves haedique petulci  
floribus insultent aut errans bucula campo  
decutiat rorem et surgentes atterat herbas.  
Absint et picti squalentia terga lacerti  
pinguibus a stabulis meropesque aliaeque volucres  
et manibus Procne pectus signata cruentis;  
omnia nam late vastant ipsasque volantes  
ore ferunt dulcem nidis immitibus escam.  
At liquidi fontes et stagna virentia musco  
adsint et tenuis fugiens per gramina rivus,  
palmaque vestibulum aut ingens oleaster inumbret,  
ut, cum prima novi ducent examina reges  
vere suo ludetque favis emissa iuventus,  
vicina invitet decedere ripa calori,  
obviaque hospitiis teneat frondentibus arbor.  
In medium, seu stabit iners seu profluet umor,  
transversas salices et grandia conice saxa,  
pontibus ut crebris possint consistere et alas  
pandere ad aestivum solem, si forte morantes  
sparserit aut praeceps Neptuno immerserit Eurus.  
Haec circum casiae virides et olentia late  
serpylla et graviter spirantis copia thymbrae  
floreant inriguumque bibant violaria fontem.  
Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis,  
seu lento fuerint alvaria vimine texta,  
angustos habeant aditus: nam frigore mella  
cogit hiems, eademque calor liquefacta remittit.  
Utraque vis apibus pariter metuenda; neque illae  
nequiquam in tectis certatim tenuia cera  
spiramenta linunt fucoque et floribus oras  
explent collectumque haec ipsa ad munera gluten

et visco et Phrygiae servant pice lentius Idae.  
Saepe etiam effossis, si vera est fama, latebris  
sub terra fovere larem, penitusque repertae  
pumicibusque cavis exesaeque arboris antro.  
Tu tamen et levi rimosa cubilia limo  
ungue fovens circum et raras superinice frondes.  
Neu propius tectis taxum sine, neve rubentes  
ure foco canculos, altae neu crede paludi,  
aut ubi odor caeni gravis aut ubi concava pulsu  
saxa sonant vocisque offensa resultat imago.  
Quod superest, ubi pulsam hiemem sol aureus egit  
sub terras caelumque aestiva luce recludit,  
illae continuo saltus silvasque peragrant  
purpureosque metunt flores et flumina libant  
summa leves. Hinc nescio qua dulcedine laetae  
progeniem nidosque foveant, hinc arte recentes  
excudunt ceras et mella tenacia fingunt.  
Hinc ubi iam emissum caveis ad sidera caeli  
nare per aestatem liquidam suspexeris agmen  
obscuramque trahi vento mirabere nubem,  
contemplator: aquas dulces et frondea semper  
tectata petunt. Huc tu iussos adsperge saporibus,  
trita melisphylla et cerinthae ignobile gramen,  
tinnitusque cie et Matris quate cymbala circum.  
ipsae considerant medicatis sedibus, ipsae  
intima more suo sese in cunabula condent.  
Sin autem ad pugnam exierint, nam saepe duobus  
regibus incessit magno discordia motu,  
continuoque animos vulgi et trepidantia bello  
corda licet longe praesciscere; namque morantes  
Martius ille aeris rauci canor increpat et vox  
auditur fractos sonitus imitata tubarum;  
tum trepidae inter se coeunt pennisque coruscant  
spiculaque exacuunt rostris aptantque lacertos  
et circa regem atque ipsa ad praetoria densae  
miscentur magnisque vocant clamoribus hostem.  
Ergo ubi ver nactae sudum camposque patentes,  
erumpunt portis; concurrunt, aethere in alto  
fit sonitus, magnum mixtae glomerantur in orbem  
praecipitesque cadunt; non densior aëre grando,  
nec de concussa tantum pluit ilice glandis.  
ipsi per medias acies insignibus alis  
ingentes animos angusto in pectore versant,  
usque adeo obnixi non cedere, dum gravis aut hos  
aut hos versa fuga victor dare terga subegit.  
Hi motus animorum atque haec certamina tanta  
pulveris exigui iactu compressa quiescent.  
Verum ubi ductores acie revocaveris ambo,  
deterior qui visus, eum, ne prodigius obsit,  
dede neci; melior vacua sine regnet in aula.  
Alter erit maculis auro squalentibus ardens;

nam duo sunt genera: hic melior, insignis et ore  
et rutilis clarus squamis, ille horridus alter  
desidia latamque trahens inglorius alvum.  
Ut binae regum facies, ita corpora plebis.  
Namque aliae turpes horrent, ceu pulvere ab alto  
cum venit et sicco terram spuit ore viator  
aridus; elucent aliae et fulgore coruscant  
ardentes auro et paribus lita corpora guttis.  
Haec potior suboles, hinc caeli tempore certo  
dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum  
et liquida et durum Bacchi domitura saporem.  
At cum incerta volant caeloque examina ludunt  
contemnuntque favos et frigida tecta relinquunt,  
instabiles animos ludo prohibebis inani.  
Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas  
eripe; non illis quisquam cunctantibus altum  
ire iter aut castris audebit vellere signa.  
Invitent croceis halantes floribus horti  
et custos furum atque avium cum falce saligna  
Hellespontiacy servet tutela Priapi.  
Ipse thymum pinosque ferens de montibus altis  
tecta serat late circum, cui talia curae;  
ipse labore manum duro terat, ipse feraces  
figat humo plantas et amicos inriget imbres.  
Atque equidem, extremo ni iam sub fine laborum  
vela traham et terris festinem advertere proram,  
forsitan et, pingues hortos quae cura colendi  
ornaret, canerem, biferique rosaria Paesti,  
quoque modo potis gauderent intiba rivis  
et virides apio ripae, tortusque per herbam  
cresceret in ventrem cucumis; nec sera comantem  
narcissum aut flexi tacuissem vimen acanthi  
pallentesque hederas et amantes litora myrtos.  
Namque sub Oebaliae memini me turribus arcis,  
qua niger umectat flaventia culta Galaesus,  
Corycium vidisse senem, cui pauca relict  
iugera ruris erant, nec fertilis illa iuvencis  
nec pecori opportuna seges nec commoda Baccho.  
Hic rarum tamen in dumis olus albaque circum  
lilia verbenasque premens vescuque papaver  
regum aequabat opes animis seraque revertens  
nocte domum dapibus mensas onerabat inemptis.  
Primus vere rosam atque autumnis carpere poma,  
et cum tristis hiems etiamnum frigore saxa  
rumperet et glacie cursus frenaret aquarum,  
ille comam mollis iam tondebat hyacinthi  
aestatem increpitans seram Zephyrosque morantes.  
Ergo apibus fetis idem atque examine multo  
primus abundare et spumantia cogere pressis  
mella favis; illi tiliae atque uberrima pinus,  
quotque in flore novo pomis se fertilis arbor

induerat, totidem autumno matura tenebat.  
Ille etiam seras in versum distulit ulmos  
eduramque pirum et spinos iam pruna ferentes  
iamque ministrantem platanum potantibus umbras.  
Verum haec ipse equidem spatiis exclusus iniquis  
praetereo atque aliis post me memoranda relinquo.  
Nunc age, naturas apibus quas Iuppiter ipse  
addidit, expediam, pro qua mercede canoros  
Curetum sonitus crepitantiaque aera secutae  
Dictae caeli regem pavere sub antro.  
Solae communes natos, consortia tecta  
urbis habent magnisque agitant sub legibus aevum,  
et patriam solae et certos novere penates,  
venturaeque hiemis memores aestate laborem  
experiantur et in medium quaesita reponunt.  
Namque aliae victu invigilant et foedere pacto  
exercentur agris; pars intra saepta domorum  
Narcissi lacrimam et lentum de cortice gluten  
prima favis ponunt fundamina, deinde tenaces  
suspendunt ceras: aliae spem gentis adultos  
educunt fetus, aliae purissima mella  
stipant et liquido distendunt nectare cellas.  
Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti,  
inque vicem speculantur aquas et nubila caeli  
aut onera accipiunt venientum aut agmine facto  
ignavum fucos pecus a praesepebus arcent.  
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.  
ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis  
cum properant, alii taurinis follibus auras  
accipiunt redduntque, alii stridentia tingunt  
aera lacu; gemit impositis incudibus Aetna;  
illi inter sese magna vi brachia tollunt  
in numerum versantque tenaci forcipe ferrum:  
non aliter, si parva licet componere magnis,  
Cecropias innatus apes amor urget habendi,  
munere quamque suo. Grandaevus oppida curae  
et munire favos et daedala fingere tecta.  
At fessae multa referunt se nocte minores,  
crura thymo plenae; pascuntur et arbuta passim  
et glaucas salices casiamque crocumque rubentem  
et pinguem tiliam et ferrugineos hyacinthos.  
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus:  
mane ruunt portis; nusquam mora; rursus easdem  
vesper ubi e pastu tandem decedere campis  
admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant;  
fit sonitus, mussantque oras et limina circum.  
Post, ubi iam thalamis se composuere, siletur  
in noctem fessosque sopor suus occupat artus.  
Nec vero a stabulis pluvia imminente recedunt  
longius aut credunt caelo adventantibus Euris,  
sed circum tutae sub moenibus urbis aquantur,

excursusque breves temptant et saepe lapillos,  
ut cumbae instabiles fluctu iactante saburram,  
tollunt, his sese per inania nubila librant.  
Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,  
quod neque concubitu indulgent nec corpora segnes  
in Venerem solvunt aut fetus nixibus edunt:  
verum ipsae e foliis natos, e suavis herbis  
ore legunt, ipsae regem parvosque Quirites  
sufficiunt aulasque et cerea regna refigunt.  
\*Saepe etiam duris errando in cotibus alas  
attrivere ultroque animam sub fasce dedere:  
tantus amor florum et generandi gloria mellis.  
Ergo ipsas quamvis angusti terminus aevi  
excipiat, neque enim plus septima ducitur aestas,  
at genus immortale manet multosque per annos  
stat fortuna domus et avi numerantur avorum.  
Praeterea regem non sic Aegyptus et ingens  
Lydia nec populi Parthorum aut Medus Hydaspes  
observant. Rege incolumi mens omnibus una est;  
amisso rupere fidem constructaque mella  
diripuerunt ipsae et crates solvere favorum.  
Ille operum custos, illum admirantur et omnes  
circumstant fremitu denso stipantque frequentes  
et saepe attollunt umeris et corpora bello  
obiectant pulchramque petunt per vulnera mortem.  
His quidam signis atque haec exempla secuti  
esse apibus partem divinae mentis et haustus  
aetherios dixere; deum namque ire per omnes  
terrasque tractusque maris caelumque profundum.  
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,  
quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas;  
scilicet huc reddi deinde ac resoluta referri  
omnia nec morti esse locum, sed viva volare  
sideris in numerum atque alto succedere caelo.  
Siquando sedem angustam servataque mella  
thesauris relines, prius haustu sparsus aquarum  
ora fove fumosque manu praetende sequaces.  
Bis gravidos cogunt fetus, duo tempora messis,  
Taygete simul os terris ostendit honestum  
Pleas et Oceani spretos pede reppulit amnes,  
aut eadem sidus fugiens ubi Piscis aquosi  
tristior hibernas caelo descendit in undas.  
Illis ira modum supra est, laesaeque venenum  
morsibus inspirant et spicula caeca relinquunt  
adfixae venis animasque in vulnere ponunt.  
Sin duram metues hiemem parcesque futuro  
contunsosque animos et res miserabere fractas,  
at suffire thymo cerasque recidere inanes  
quis dubitet? nam saepe favos ignotus adedit  
stellio et lucifugis congesta cubilia blattis  
immunisque sedens aliena ad pabula fucus

aut asper crabro imparibus se immiscuit armis,  
aut dirum tiniae genus, aut invisa Minervae  
laxos in foribus suspendit aranea casses.  
Quo magis exhaustae fuerint, hoc acrius omnes  
incumbent generis lapsi sarcire ruinas  
complebuntque foros et floribus horrea texent.  
Si vero, quoniam casus apibus quoque nostros  
vita tulit, tristi languebunt corpora morbo -  
quod iam non dubiis poteris cognoscere signis:  
continuo est aegris alius color, horrida vultum  
deformat macies, tum corpora luce carentum  
exportant tectis et tristia funera ducunt;  
aut illae pedibus conexae ad limina pendent,  
aut intus clausis cunctantur in aedibus, omnes  
ignavaeque fame et contracto frigore pigrae.  
Tum sonus auditur gravior, tractimque susurrant,  
frigidus ut quondam silvis immurmurat Auster,  
ut mare sollicitum stridit refluentibus undis,  
aestuat ut clausis rapidus fornacibus ignis:  
hic iam galbaneos suadebo incendere odores  
mellaque harundineis inferre canalibus, ultro  
hortantem et fessas ad pabula nota vocantem.  
Proderit et tunsum gallae admiscere saporem  
Arentesque rosas aut igni pingua multo  
defruta vel psithia passos de vite racemos  
Cecropiumque thymum et grave olentia centaurea.  
Est etiam flos in pratis, cui nomen amello  
fecere agricolae, facilis quaerentibus herba;  
namque uno ingentem tollit de caespite silvam,  
aureus ipse, sed in foliis, quae plurima circum  
funduntur, violae subluceat purpura nigrae;  
[saepe deum nexis ornatae torquibus arae;]  
asper in ore sapor; tonsis in vallibus illum  
pastores et curva legunt prope flumina Mellae.  
Huius odorato radices incoque Baccho  
pabulaque in foribus plenis adpone canistris.  
Sed siquem proles subito defecerit omnis,  
nec genus unde novae stirpis revocetur habebit,  
tempus et Arcadii memoranda inventa magistri  
pandere, quoque modo caesis iam saepe iuvencis  
insincerus apes tulerit cruor. Altius omnem  
expediam prima repetens ab origine famam.  
Nam qua Pellaei gens fortunata Canopi  
accolit effuso stagnantem flumine Nilum  
et circum pictis vehitur sua rura phaselis,  
quaque pharetratae vicinia Persidis urget,  
[et viridem Aegyptum nigra fecundat harena,  
et diversa ruens septem discurrit in ora  
usque coloratis amnis devexus ab Indis]  
omnis in hac certam regio iacit arte salutem.  
Exiguus primum atque ipsos contractus in usus

eligitur locus; hunc angustique imbrice tecti  
parietibusque premunt artis et quattuor addunt,  
quattuor a ventis obliqua luce fenestras.  
Tum vitulus bima curvans iam cornua fronte  
quaeritur; huic geminae nares et spiritus oris  
multa reluctanti obstruitur, plagisque perempto  
tunsa per integram solvuntur viscera pellem.  
Sic positum in clauso linquunt et ramea costis  
subiciunt fragmenta, thymum casiasque recentes.  
Hoc geritur Zephyris primum impellentibus undas,  
ante novis rubeant quam prata coloribus, ante  
garrula quam tignis nidum suspendat hirundo.  
Interea teneris tepefactus in ossibus umor  
aestuat et visenda modis animalia miris,  
trunca pedum primo, mox et stridentia pennis,  
miscentur tenuemque magis magis aëra carpunt,  
donec, ut aestivis effusus nubibus imber,  
erupere aut ut nervo pulsante sagittae,  
prima leves ineunt si quando proelia Parthi.  
Quis deus hanc, Musae, quis nobis extudit artem?  
Unde nova ingressus hominum experientia cepit?  
Pastor Aristaeus fugiens Peneia Tempe,  
amissis, ut fama, apibus morboque fameque,  
tristis ad extremi sacrum caput adstitit amnis  
multa querens atque hac adfatus voce parentem:  
«Mater, Cyrene mater, quae gurgitis huius  
ima tenes, quid me praeclara stirpe deorum,  
si modo, quem perhibes, pater est Thymbraeus Apollo,  
invisum fatis genuisti? aut quo tibi nostri  
pulsus amor? quid me caelum sperare iubebas?  
En etiam hunc ipsum vitae mortalis honorem,  
quem mihi vix frugum et pecudum custodia sollers  
omnia temptanti extuderat, te matre relinquo.  
Quin age et ipsa manu felices erue silvas,  
fer stabulis inimicum ignem atque interfice messes,  
ure sata et validam in vites molire bipennem,  
tanta meae si te ceperunt taedia laudis.»  
At mater sonitum thalamo sub fluminis alti  
sensit. Eam circum Milesia vellera Nymphae  
carpebant hyali saturo fucata colore,  
drymoque Xanthoque Ligeaque Phyllodoceque,  
caesariem effusae nitidam per candida colla,  
Nesaeae Spioque Thaliaque Cymodoceque,  
Cydippeque et flava Lycorias, altera virgo,  
altera tum primos Lucinae experta labores,  
Clioque et Beroe soror, Oceanitides ambae,  
ambae auro, pictis incinctae pellibus ambae,  
atque Ephyre atque Opis et Asia Deiopea  
et tandem positis velox Arethusa sagittis.  
Inter quas curam Clymene narrabat inanem  
Vulcani Martisque dolos et dulcia furta,

aque Chao densos divum numerabat amores  
carmine quo captae dum fusis mollia pensa  
devolvunt, iterum maternas impulit aures  
luctus Aristaei, vitreisque sedilibus omnes  
obstipuere; sed ante alias Arethusa sorores  
prospiciens summa flavum caput extulit unda  
et procul: «O gemitu non frustra exterrita tanto,  
Cyrene soror, ipse tibi, tua maxima cura,  
tristis Aristaeus Penei genitoris ad undam  
stat lacrimans et te crudelem nomine dicit.»  
Huic percussa nova mentem formidine mater,  
«duc, age, duc ad nos; fas illi limina divum  
tangere,» ait. Simul alta iubet discedere late  
flumina, qua iuvenis gressus inferret. At illum  
curvata in montis faciem circumstetit unda  
accepitque sinu vasto misitque sub amnem.  
Iamque domum mirans genetricis et umida regna  
speluncisque lacus clausos lucosque sonantes  
ibat et ingenti motu stupefactus aquarum  
omnia sub magna labentia flumina terra  
spectabat diversa locis, Phasimque Lycumque  
et caput, unde altus primum se erumpit Enipeus  
unde pater Tiberinus et unde Aniena fluenta  
saxosusque sonans Hypanis Mysusque Caicus,  
et gemina auratus taurino cornua vultu  
Eridanus, quo non alius per pingua culta  
in mare purpureum violentior effluit amnis.  
Postquam est in thalami pendentia pumice tecta  
perventum et nati fletus cognovit inanes  
Cyrene, manibus liquidos dant ordine fontes  
germanae tonsisque ferunt mantelia villis;  
pars epulis onerant mensas et plena reponunt  
pocula, Panchaeis adulescunt ignibus arae;  
et mater, «Cape Maeonii carchesia Bacchi:  
Oceano libemus,» ait. Simul ipsa precatur  
Oceanumque patrem rerum Nymphasque sorores  
centum quae silvas, centum quae flumina servant.  
Ter liquido ardentem perfundit nectare Vestam,  
ter flamma ad summum tecti subiecta reluxit.  
Omine quo firmans animum sic incipit ipsa:  
«Est in Carphatio Neptuni gurgite vates  
caeruleus Proteus, magnum qui piscibus aequor  
et iuncto bipedum curru metitur equorum.  
Hic nunc Emathiae portus patriamque revisit  
Pallenen, hunc et Nymphae veneramur et ipse  
grandaevus Nereus; novit namque omnia vates,  
quae sint, quae fuerint, quae mox ventura trahantur;  
quippe ita Neptuno visum est, immania cuius  
armenta et turpes pascit sub gurgite phocas.  
Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem  
expediat morbi causam eventusque secundet.

Nam sine vi non ulla dabit praecepta, neque illum  
orando flectes; vim duram et vincula capto  
tende; doli circum haec demum frangentur inanes.  
Ipsa ego, te, medios cum sol accenderit aestus,  
cum sitiunt herbae et pecori iam gratior umbra est,  
in secreta senis ducam, quo fessus ab undis  
se recipit, facile ut somno adgrediare iacentem.  
Verum ubi correptum manibus vinclisque tenebis,  
tum variae eludent species atque ora ferarum  
Fiet enim subito sus horridus atraque tigris  
squamosusque draco et fulva cervice leaena,  
aut acrem flammae sonitum dabit atque ita vinclis  
excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit.  
Sed quanto ille magis formas se vertet in omnes,  
tanto, nate, magis contende tenacia vincla,  
donec talis erit mutato corpore, qualem  
videris, incepto tegeret cum lumina somno.  
Haec ait et liquidum ambrosiae defundit odorem,  
quo totum nati corpus perduxit; at illi  
dulcis compositis spiravit crinibus aura  
atque habilis membris venit vigor. Est specus ingens  
exesi latere in montis, quo plurima vento  
cogitur inque sinus scindit sese unda reductos,  
deprensus olim statio tutissima nautis;  
intus se vasti Proteus tegit obice saxi.  
Hic iuvenem in latebris aversum a lumine Nympha  
collocat; ipsa procul nebulis obscura resistit.  
Iam rapidus torrens sitientes Sirius Indos  
ardebat, caelo et medium sol igneus orbem  
hauserat; arebant herbae et cava flumina siccis  
faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:  
cum Proteus consueta petens e fluctibus antra  
ibat; eum vasti circum gens umida ponti  
exsultans rorem late dispergit amarum.  
Sternunt se somno diversae in litore phocae.  
Ipse, velut stabuli custos in montibus olim,  
vesper ubi e pastu vitulos ad tecta reducit,  
auditique lupos acuunt balatibus agni,  
considit scopulo medius numerumque recenset.  
Cuius Aristaeo quoniam est oblata facultas,  
vix defessa senem passus componere membra  
cum clamore ruit magno manicisque iacentem  
occupat. Ille suae contra non immemor artis  
omnia transformat sese in miracula rerum,  
ignemque horribilemque feram fluviumque liquentem.  
Verum ubi nulla fugam reperit fallacia, victus  
in sese redit atque hominis tandem ore locutus:  
«Nam quis te, iuvenum confidentissime, nostras  
iussit adire domos? Quidve hinc petis?» inquit. At ille:  
«Scis, Proteu, scis ipse; neque est te fallere quicquam  
sed tu desine velle. Deum praecepta secuti

venimus hinc lapsis quaesitum oracula rebus.  
Tantum effatus. Ad haec vates vi denique multa  
ardentes oculos intorsit lumine glauco  
et graviter frendens sic fatis ora resolvit.  
Non te nullius exercent numinis irae;  
magna luis commissa: tibi has miserabilis Orpheus  
haudquaquam ob meritum poenas, ni fata resistant,  
suscitat et rapta graviter pro coniuge saevit.  
Illa quidem, dum te fugeret per flumina praeceps,  
immanem ante pedes hydrum moritura puella  
servantem ripas alta non vidit in herba.  
At chorus aequalis Dryadum clamore supremos  
implerunt montes; flerunt Rhodopeiae arces  
altaque Pangaea et Rhesi mavortia tellus  
atque Getae atque Hebrus et Actias Orithyia.  
Ipse cava solans aegrum testudine amorem  
te, dulcis coniunx, te solo in litore secum,  
te veniente die, te decedente canebat.  
Taenarias etiam fauces, alta ostia Ditis,  
et caligantem nigra formidine lucum  
ingressus manesque adiit regemque tremendum  
nesciaque humanis precibus mansuescere corda.  
At cantu commotae Erebi de sedibus imis  
umbrae ibant tenues simulacraque luce carentum,  
quam multa in foliis avium se milia condunt  
vesper ubi aut hibernus agit de montibus imber,  
matres atque viri defunctaque corpora vita  
magnanimum heroum, pueri innuptaeque puellae,  
impositique rogis iuvenes ante ora parentum,  
quos circum limus niger et deformis harundo  
Cocyti tardaque palus inamabilis unda  
alligat et noviens Styx interfusa coercet.  
Quin ipsae stupuere domus atque intima Leti  
tartara caeruleosque implexae crinibus angues  
Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora  
atque Ixionii vento rota constitit orbis.  
Iamque pedem referens casus evaserat omnes;  
redditaque Eurydice superas veniebat ad auras,  
pone sequens, namque hanc dederat Proserpina legem,  
cum subita incautum dementia cepit amantem,  
ignoscenda quidem, scirent si ignoscere manes.  
Restitit Eurydicenque suam iam luce sub ipsa  
immemor heu! victusque animi respexit. Ibi omnis  
effusus labor atque immitis rupta tyranni  
foedera, terque fragor stagnis auditus Avernis.  
Illa, Quis et me, inquit, miseram et te perdidit, Orpheu,  
quis tantus furor? En iterum crudelia retro  
Fata vocant, conditque natantia lumina somnus.  
Iamque vale: feror ingenti circumdata nocte  
invalidasque tibi tendens, heu non tua, palmas!  
dixit et ex oculis subito, ceu fumus in auras

commixtus tenues, fugit diversa, neque illum,  
prensantem nequiquam umbras et multa volentem  
dicere, praeterea vidit, nec portitor Orci  
amplius obiectam passus transire paludem.  
Quid faceret? Quo se rapta bis coniuge ferret?  
Quo fletu Manis, quae numina voce moveret?  
Illa quidem Stygia nabat iam frigida cumba.  
Septem illum totos perhibent ex ordine menses  
rupe sub aëria deserti ad Strymonis undam  
flesse sibi et gelidis haec evolvisse sub antris  
mulcentem tigres et agentem carmine quercus;  
qualis populea maerens philomela sub umbra  
amissos queritur fetus, quos durus arator  
observans nido implumes detraxit; at illa  
flet noctem ramoque sedens miserabile carmen  
integrat et maestis late loca questibus implet.  
Nulla Venus, non ulli animum flexere hymenaei.  
Solut Hyperboreas glacies Tanaimque nivalem  
arvaeque Rhipaeis numquam viduata pruinis  
lustrabat raptam Eurydicen atque inrita Ditis  
dona querens; spretae Ciconum quo munere matres  
inter sacra deum nocturnique orgia Bacchi  
discerptum latos iuvenem sparsere per agros.  
Tum quoque marmorea caput a cervice revulsum  
gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus  
volveret, Eurydicen vox ipsa et frigida lingua  
ah miseram Eurydicen! anima fugiente vocabat:  
Eurydicen toto referebant flumine ripae.  
Haec Proteus, et se iactu dedit aequor in altum,  
quaque dedit, spumantem undam sub vertice torsit.  
At non Cyrene; namque ultro adfata timentem:  
«Nate, licet tristes animo deponere curas.  
Haec omnis morbi causa; hinc miserabile Nymphae,  
cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,  
exitium misere apibus. Tu munera supplex  
tende petens pacem et faciles venerare Napaeas;  
namque dabunt veniam votis irasque remittent.  
Sed modus orandi qui sit, prius ordine dicam.  
Quattuor eximios praestanti corpore tauros,  
qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycaeï,  
delige et intacta totidem cervice iuencas.  
Quattuor his aras alta ad delubra dearum  
constitue et sacrum iugulis demitte cruorem,  
corporaque ipsa boum frondoso desere luco.  
Post, ubi nona suos Aurora ostenderit ortus,  
inferias Orphei Lethaea papavera mittes  
et nigram mactabis ovem lucumque revises:  
placatam Eurydicen vitula venerabere caesa.  
Haud mora; continuo matris praecepta facessit;  
ad delubra venit, monstratas excitat aras,  
quattuor eximios praestanti corpore tauros

ducit et intacta totidem cervice iuvenças.  
Post, ubi nona suos Aurora induxerat ortus,  
inferias Orphei mittit lucumque revisit.  
Hic vero subitum ac dictu mirabile monstrum  
adspiciunt, liquefacta boum per viscera toto  
stridere apes utero et ruptis effervere costis,  
immensasque trahi nubes, iamque arbore summa  
confluere et lentis uvam demittere ramis.  
Haec super arborum cultu pecorumque canebar  
et super arboribus, Caesar dum magnus ad altum  
fulminat Euphraten bello victorque volentes  
per populos dat iura viamque adfectat Olympo.  
Illo Vergilium me tempore dulcis alebat  
Parthenope studiis florentem ignobilis oti,  
carmina qui lusi pastorum audaxque iuventa,  
Tityre, te patulae cecini sub tegmine fagi.